

Šikana v mateřské škole

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Veronika Říhová

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Bjorke

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Šikana v mateřské škole

Jméno a příjmení: **Veronika Říhová**
Osobní číslo: P17000401
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zmapování agrese a prvků šikany v mateřských školách a její prevence.
Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.
Metody: Dotazník.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, M., 2001. Bolest šikanování. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-513-X.
MICHALOVÁ, Z., 2012. Předškolák s problémovým chováním. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0182-3.
ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., 2010. Jak na šikanu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2991-6.
SVOBODA, J., 2014. Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0603-3.
VÁGNEROVÁ, M., 2012. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0225-7.

Vedoucí práce:

Mgr. Alena Bjorke
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

8. května 2020

Veronika Říhová

Poděkování

Za pomoc a rady při vypracování této bakalářské práce děkuji Mgr. Aleně Björke. Nemały dík za podporu a trpělivost patří mé rodině a anonymním respondentům za jejich čas a ochotu.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje mapování prvků agrese a šikany v mateřských školách. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. V teoretické části se zabýváme agresivitou v předškolním věku, jak ji objasňují odborné publikace, následně i šikanou. Definujeme typologii šikany, její aktéry. Část teoretické části je věnována i prevenci šikany právě v mateřských školách. V empirické části pomocí dotazníkového šetření zjišťujeme, jaké mají pedagogové mateřských škol zkušenosti s dětskou agresí, případně šikanou a jaký je jejich preventivní program proti tomuto chování.

Klíčová slova: agrese, šikana, oběť, agresor, prevence, mateřské školy

Annotation

The bachelor thesis deals with the mapping of elements of aggression and bullying in kindergartens. The work is divided into two parts, theoretical and empirical. In the theoretical part we deal with aggression in preschool age, as clarified by professional publications, followed by bullying. We define the typology of bullying, its actors. Part of the theoretical part is also devoted to the prevention of bullying in kindergartens. In the empirical part, we use a questionnaire survey to find out what kindergarten teachers have experience with child aggression or bullying and what is their preventive program against this behavior.

Key words: aggression, bullying, victim, aggressor, prevention, kindergartens

Obsah

Seznam použitých zkratk	10
Úvod	11
1 Mravní vývoj	12
1. 1 Rozvoj a podpora mravního vývoje	12
2 Agresivita	13
2. 1 Dělení agresí	14
2. 2 Agresivní chování u dětí předškolního věku	15
3 Šikana	17
3. 1 Kdy nejde o šikanu	19
3. 2 Stadia šikanování dle Koláře	20
3. 3 Aktéři šikany	21
3. 3. 1 Agresor	21
3. 3. 2 Oběť	22
3. 3. 3 Agresivní oběti	23
3. 4 Vztah mezi agresorem a obětí	23
3. 5 Společenská tolerance šikany	24
3. 6 Příčiny šikanování	24
3. 7 Šikana v mateřské škole	25
3. 8 Prevence šikany	26
3. 8. 1 Prevence v rodině	27
3. 8. 2 Prevence ve škole	28
3. 9 Legislativní rámec šikany	30
3. 9. 1 Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních	30
3. 9. 2 Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních	32
4 Metodologie výzkumu	34
4. 1 Výzkumný cíl a předmět	34
4. 2 Stanovení výzkumných otázek	34
4. 3 Technika sběru dat	34
4. 4 Popis zkoumaného vzorku	35
4. 6 Zpracování dat	35
5 Výsledky výzkumného šetření	36
6 Sumarizace výsledků	46

6. 1 Shrnutí poznatků.....	46
6. 2 Zodpovězení výzkumných otázek	48
Diskuze.....	50
Návrh opatření.....	53
Závěr.....	55
Seznam použité literatury.....	56

Seznam použitých zkratek

OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPC	Speciálně-pedagogické centrum
SVP	Středisko výchovné péče
ŠVP	Školní vzdělávací program

Úvod

Tématem této bakalářské práce je Šikana v mateřské škole.

Za cíl si autorka práce určila zmapování agrese a prvků šikany v mateřských školách a její prevence.

Ačkoli na toto téma bylo již sepsáno nemálo publikací, kde autoři potvrzují možnost přítomnosti šikany v mateřských školách, případně své tvrzení podkládají přímými kazuistikami, někteří z pedagogů působících v mateřských školách, se kterými se autorka práce setkala, měli své pochybnosti či přímo popírali možnost výskytu agresivity či přímo šikany mezi dětmi na svých pracovištích. Autorka se proto rozhodla o vlastní zkoumání s větším výzkumným vzorkem.

Již od narození jsou dítěti ukazovány hodnoty, normy i vzorce chování. Primární skupinou, která dítě v tomto směru ovlivní je rodina. Ukazují mu, co je dobré a co špatné, předávají mu hodnoty, tradice a dítě je přijímá. V průběhu života se jedinec setkává s dalšími lidmi, kteří jeho vývoj mohou ovlivnit, ať už v dobrém či špatném. Mohou to být pedagogové napříč celým vzdělávacím systémem, přátelé, masmédiá. Důležité je doprovázení a vedení již na počátku jeho životní cesty. Sice si svou cestu později určí sám, ale bude pracovat s tím, co do něj bylo vloženo.

Mohlo by se zdát, že předškolní děti jsou v bezpečném věku, kdy je takové chování nemůže zasáhnout, opak je pravdou. Existují názory, že svět dětí, speciálně předškolního věku, je světem plným kouzel a zázraků. Svým způsobem takový ještě je, ale bohužel do něj nezvaně přichází technologie spolu s ukázkami agresivního chování v masmédiích. Autorka práce sama pracuje v mateřské škole a je si vědoma toho, jakou změnou prochází dětská hra.

Mnoho autorů odborných publikací napsalo zajímavé a přínosné knihy s novými poznatky na toto téma a některé se tak stávají i důležitými zdroji informací, které autorka v práci interpretuje. Při čtení odborných knih jsme postupně zjišťovali, že se jedná o závažnější chování jedinců, než jsme původně předpokládali a může být v mnohém určující, ať již pro agresora, oběť či samotné okolí, v jeho dalším životě.

V teoretické části bakalářské práce autorka čtenáře seznámí s morálním vývojem dětí, a jak je možné ho ovlivnit. Definujeme pojmy agresivita a šikana u dětí do předškolního věku. Rozlišíme které chování je již považováno za šikanu a které nikoli. Stěžejní částí je prevence těchto chování, což se prolíná celou prací a která by jistě neměla být nikdy opomenuta.

1 Mravní vývoj

Utváření mravního vývoje jedince souvisí s mnoha faktory. Může být ovlivněno sociálním působením okolního světa, samotnou psychikou jedince, ale i genetickou výbavou. Nemálo myslitelů se zabývalo tím, jak se usměřňuje naše morální uvažování.

Za zmínku stojí dělení mravního vývoje dle Kohlberga (Vacek 2008, s. 63). První stadium, prekonvenční, je charakteristické obavou z trestu a snahou pravidla dodržovat, jelikož jedinci přinášejí osobní prospěch. Konvenční stadium si osvojují pozici „hodného dítěte“, kdy se snaží plnit požadavky starších. Zásadami se již dítě neřídí jen pro osobní zisk, ale i pro uchování společenského pořádku a povinnosti vůči autoritě. Postkonvenční stadium je již typické smyslem pro spravedlnost a zákonnost. Zásady jsou již spojovány do filozofie.

1.1 Rozvoj a podpora mravního vývoje

Mezi psychology je zastáván názor, že morální hodnoty a normy jsou dítěti vštěpovány již od raného dětství nejprve jejich rodinou, následně i kantory a vrstevníky a ve výsledku celou společností. A právě v raném dětství se vše začíná formovat. Dítě si začíná ukládat požadavky, které jsou na něj kladeny, a přijímá je za své.

Důležitou složkou pro morální učení a formování prosociálního chování dítěte je nápodoba. Proto si dovoluujeme tvrdit, že nejdůležitějším prostředkem k přijetí morálních hodnot je vhodný vzor jednání lidí okolo. V prvních letech života dítěte se primární skupinou vlivu stávají rodiče, které se pro dítě stávají autoritou a vzorem běžného chování, se kterými se chce dítě ztotožnit. Pokud spolu sdílí ony hodnoty, naplňuje se pocit bezpečí a jistoty, ale také základ pro pozitivní sebepojetí dítěte (Vágnerová 2000, s. 125).

Kolář (2000 s. 49-51) ve své publikaci *Skrytý svět šikanování ve školách* poznamenává, že případným agresorem se může stát jedinec morálně slepý, extrémně sebevědomý, sobecký. Respekt k jiným lidem je jim cizí, ostatní využívají jako pouhé prostředky k dosažení cílů, nebo v tomto případě k pobavení. Živočišná agrese není kultivována. Každý jedinec se rodí jako sebestředná a sobecká bytost, avšak je žádoucí tento postoj zmírnit, neustále ho usměřňovat a dál duchovně růst. Jedná se však o náročnou cestu jedincovy mysli. „*Iniciátor nebo aktivní účastník šikany je člověk, který se z nějakého důvodu vyhnul bolestivému duchovnímu růstu a strnul na počátečním stupni vývoje, kdy lidská spiritualita ještě leží ladem.*“

Pokud bychom se pozastavili nad tím, zda s duchovním růstem se stáváme imunními před rizikem spojeným s agresivním chováním, mohl by nám v úsudku pomoci vývoj

spirituality, kterým se zaobíral i americký psychoterapeut M. Scott Peck (Peck 1993, s. 114), který definoval čtyři stádia duchovní inteligence. První, chaoticko-antisociální, zahrnuje jedince bez zásad. Mezilidské vztahy jsou z jejich strany prospěchářské a plné přetvářky. Formálně-institucionální stadium obsahuje jedince, kteří jsou na institucích závislí, konzervativní, nemění. Lidé tvořící třetí stadium, skepticko-individuální, nevykazují antisociální chování, jsou společenšší, racionální. Mysticko-komunitnímu stadiu náleží ti, kteří hledali a uvědomili si soudržnost mezi lidmi, mezi člověkem a přírodou, mezi člověkem a světem.

2 Agresivita

Martínek (2015, s. 10) vysvětluje pojem agresivita jako „*vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresí. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.*“

Hrončeková (1998, s. 7) ve svém článku do sborníku příspěvků, který nese název Prevence šikanování ve školách, zmiňuje pojmání agresivity Konrádem Lorenzem jako „*vrozený vnitřní stav vybuzečnosti, který hledá způsob uvolnění a projeví se bez ohledu na to, zda vnější podnět je či není přiměřený.*“

S jistou dávkou agrese se tedy rodí každý jedinec. Agresivita jako taková není nic špatného, je nutná, abychom přežili, a funguje jako naše hnací síla. Pokud je v normě, může nám být v našem životě velmi nápomocná. Bude sloužit k upevnění sebevědomí, autority a splnění našich vytyčených cílů.

Avšak jsou jedinci, kteří překračují normu, mají agresivitu zvýšenou a ta se projevuje již destruktivně. Ovlivňuje jeho chování v některých situacích jednat impulzivně s agresí.

Příčinou zvýšené agresivity může být genetická podmíněnost, biologické předpoklady, vzniklé například poškozením centrální nervové soustavy, duševní porucha, užívání psychoaktivních látek nebo vlivy prostředí. K agresivnímu jednání nás může vést specifická zkušenost (Vágnerová 2012, 781-782).

Je nutné naučit se s ní pracovat, jelikož tvoří natolik energetický potenciál člověka, že může být i nebezpečná.

Říčan a Janošová (2010, s. 37) agresivitu označují za pud. „*Každý z nás má v sobě silnější nebo slabší agresivní náboj a schopnost citového uspokojení, když tento náboj*

vybíjíme. “Energii agresivity je nutno tedy vybijet neškodným způsobem a takovým vhodným způsobem je příklad sport.

Bendl (2003, s. 56) ve své publikaci *Prevence a řešení šikany na školách* uvádí, že příčinami agresivního postoje může být nedostatek pohybu, přesycení sociálními kontakty, špatné stravování, přemíra podnětů a celková uspěchaná doba, která tělo vyčerpává a uvádí ho do stresového stavu a následné agresivity.

Erb (2000, s. 28) je stejného názoru. „*Tělo je připraveno na nejvyšší výkon, avšak zůstává absolutně nehybné. Nedokáže se zotavit a skoro nám nedopřává klid. Stres nám jde – abych tak řekl – na nervy. A většina z nás nedělá nic pro to, aby se ho zbavila. Nespotřebované palivo škodí našemu tělu a vyvolává v nás agresivitu.*“

Bohužel jsou známy i případy, konkrétně výzkumné studie, které ukázaly, že každý jedinec je schopen násilného jednání, že naše pudové sklony zůstávají velice silné, i když se nám zdají skryté a již usměrněné.

Například Pablo Zimbardo vytvořil simulované vězení na prostorách školy. Jako dozorcí a vězni byli vybíráni studenti, bez záznamů v rejstříku, běžní, slušní žáci. Dozorcí se do své role natolik vžili, že bylo nutné experiment předčasně ukončit. Zajímavé je, že samotný Zimbardo řekl, že sám by experiment neukončil, kdyby nebylo jeho ženy. Byl natolik zabraný do experimentu, že si nepřipustil jak alarmující se situace stala.

Sociální psycholog Stanley Milgram pomocí inzerátu v novinách najal vysokoškolské studenty jako asistenty na výzkum učení. Jejich úkolem bylo zkoušet domnělé pokusné osoby a následně je pomocí elektrošoků trestat, když odpoví špatně. Elektrošoky měly vzrůstající intenzitu. Většina studentů uposlechla na výzvy vedoucího experimentu, aby sílu šoku zvedala i přes to, že pokusným osobám „způsobovali“ muka.

Agresivita je v nás natolik zakořeněná a stále přítomná, že občas převezme pomyslné otěže našeho chování a projeví se ve své prvotní, živočišné formě. Považujeme však za důležité si tyto okamžiky plně uvědomovat a snažit se jich pro příště vyvarovat.

2. 1 Dělení agresí

Martínek (2015, s. 38-40) ve své publikaci *Agresivita a kriminalita mládeže* uvádí kategorizaci agresí.

Přímá a nepřímá agrese:

- přímá – přímé napadání oběti agresorem,

- nepřímá – projevuje se ničením majetku oběti.

Verbální a fyzická agrese:

- verbální – zesměšňování, nadávky, pomluvy,
- fyzická – přímé ublížení oběti na těle.

Aktivita a pasivita:

- aktivita – jedinec se podílí na aktivitě přímo
- pasivní – jedinec pouze přihlíží.

Pokud tyto tři pohledy zkombinujeme vznikne nám osm druhů agrese:

Fyzická aktivní přímá agrese: bytí oběti, využívání fyzické převahy agresora nad obětí.

Fyzická aktivní nepřímá agrese: je „najmut“ někdo, kdo oběti ublíží a původce činu, původní agresor, týrání přihlíží, vymýšlí nové způsoby týrání.

Fyzická pasivní přímá agrese: oběti jsou ničeny pomůcky, maření dobrého výkonu oběti agresorem.

Fyzická pasivní nepřímá agrese: odmítnutí některých požadavků, například uvolnit místo v lavici.

Verbální aktivní přímá agrese: jedna z nejčastějších agresí – urážky, ponižování, znevažování.

Verbální aktivní nepřímá agrese: typické pro první fázi šikany – ostrakizování. Psychické ubližování, kompletní pomlouvání jeho osoby, posměch.

Verbální pasivní přímá agrese: jedná se o naprostou ignoraci druhého člověka a stává se „neexistujícím“, vyloučeným z kolektivu.

Verbální pasivní nepřímá agrese: projevuje se ve chvílích, kdy se nikdo někoho nezastane, komu je nespravedlivě ubližováno.

2. 2 Agresivní chování u dětí předškolního věku

Jelikož je agrese naučená, je nutné správně působit a ovlivňovat agresivitu již od raného dětství, kdy se formuje celá osobnost jedince.

Martínek (2009, s. 14) v publikaci *Agresivita a kriminalita školní mládeže tvrdí*, zastává názor, že „každé dítě ve věku zhruba tří let se začíná chovat přirozeně agresivně.“ Jedná se o stavy, kdy si dítě začíná uvědomovat svoje „já“ a má tendence být více samostatný, prosadit se jakýmkoli způsobem. Zde je nutné správné vedení od rodiče, který určí hranice a ve vyhrocených situacích neustoupí, jinak dítě dostane určitý vzorec chování, které uplatní v podobné situaci. Agresivnímu chování se učíme tedy na základě vlastní zkušeností, a pokud budeme vědět, že za naše jednání dostaneme odměnu, budeme ho opakovat.

Stejně uvažují i Říčan a Janošová (2010, s. 39-40): „*Člověk jedná agresivně i proto, že se naučil, že se to vyplácí.*“ Následně jdou ještě dál. Jsou toho názoru, že agrese začíná už u dětí kojeneckého věku. Uvádějí konkrétní příklad: „*Řekněme, že ho táta drží v náručí, on se náhodou ožene ručkou a „praští“ ho do nosu. Otec je nadšen: „No, to máme boxera!“*“ Dítě v tuto chvíli vlastně neuváženě pochválíme a neuvědomíme si, že si toto jednání uložilo do scénářů, které bude moci jednou opět použít. „*Ze scénářů, které dítě používá, si postupně odvozuje zásady, podle kterých se řídí, když je v nové situaci. Tak dospívá k názorům, postojům a hodnotám, které nakonec řídí jeho jednání.*“

Zvýšení agresivity v pozdějším věku může mít na svědomí i nenaplnění potřeb dítěte rodiči už na samém počátku. „*Jestliže je dítě svými rodiči odmítáno, hromadí se v něm frustrace*“ (Michalová 2012, s. 115). A stejně tak jako každý jiný touží být dítě milováno, Svoboda (2014, s. 63) zmiňuje pět základních sociálních potřeb, které mají následně vliv na naše chování, jednání a motivaci k dalším činnostem. Jedná se o potřebu místa; bezpečí; podnětu, péče a výživy; podpory a limitu. Pokud nejsou plnohodnotně rozvíjeny a posilovány dochází k frustraci, která se může projevit právě nepřiměřenou agresí.

S dnešní dobou přišla i moderní výchova, která vede rodiče (dále pak učitele a další autority dítěte) aby s dítětem o všem diskutovali, potažmo přemlouvali. Dítě již v tomto věku musí pochopit a zvyknout si na to, že jsou věci, které bude nucen vykonat a o nichž se nediskutuje a jsou žádoucí pro plynulý a bezproblémový chod ve společnosti. Jedná se především o respekt ostatních lidí, empatii. Michalová (2012, s. 118) píše, že nedůsledností ve výchově dochází k „*nevážnosti a despektu vůči rodičům.*“ Stejně tak jako příliš volné vedení ze strany rodičů, tak i spartánská výchova může být ve svých důsledcích neúspěšná.

Vágnerová (2012, s. 760) píše: „*Rozvoj agresivních tendencí je závislý na rodičovském chování, na hodnotovém systému rodiny, stylu výchovy i preferovaném způsobu reagování, které se pro ně stává samozřejmým a jednoznačně akceptovaným modelem.*“

Ukazuje se, že postoj k brutalitě mění i násilí prezentované v médiích – televizi, hudbě, aj. Lidé postupně ztrácejí soucit, jsou lehkomyšlní a osvojují si i nové způsoby jednání a řešení problémů. Tam, kde by se situace dala vyřešit kompromisem, domluvou, naopak začnou jednat tvrdě, „přes mrtvoly“. Agrese takto zhlédnutá, může sloužit jako vzor pro další jednání. Malé děti navíc mají malou rozlišovací schopnost, co je možné a co nikoli. Dítě může takto nabýt dojmu, že pomocí agrese se dají řešit všechny problémy a je morálně ospravedlnitelná. O nevhodnosti akčních a násilných filmů mluví Martínek (2015, s. 95): „*Naprostou katastrofou je pro malé dítě situace, kdy se kladný akční hrdina chová agresivním způsobem. Často ten hrdina brání slabé proti silným, ovšem používá k této obraně agresi a násilí.*“ Dítě si takto vytvoří scénáře, podle kterých se v konfliktních okamžicích, které mohou jevit podobnost se scénou z filmu, zkusí projevit podobně jako akční hrdina. I když se může někomu zdát chválihodné, že se snažil pomoci kamarádovi, zkoušel to pomocí agresivního chování. To však cesta není.

Za špatné chování dětí nemůžeme vždy vinit rodiče a jejich výchovu. Někdy je chování projevem dědičnosti, poškozením mozku, ať před narozením či po něm. Možné taky je, že na vině jsou vlivy, o kterých prozatím nemáme ani zdání.

3 Šikana

Ministerstvo školství ve svém metodickém pokynu ministryně školství šikanu definuje takto: „*agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.*“

Pro Bendla (2011, s. 26) šikana „*je agresivní jednání, pomocí kterého si šikanista způsobováním fyzických nebo psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad svou obětí.*“

Pavel Říčan ve své publikaci *Agresivita a šikana mezi dětmi* (1995, s. 26) cituje britské badatele, kteří šikanu vidí takto: „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé, nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označovány opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme obvyklou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*“

Vágnerová (2012, s. 798) definuje šikanu: „*jako násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.*“

Nejedná se však o žádný nový fenomén. Šikana je jistě stejně stará jako škola sama. Děti umí být mnohdy kruté. Snadno vycítí, který spolužák je něčím jiný a tím se následně může stát lehce znevýhodněným. Za projevy šikany v letech minulých můžeme určit například mnohdy kruté a necitlivé chování k mladým, novým bažantům na vojně od starších, mazáků, či tzv. křtící praktiky na nových studentech. Vždy docházelo k tomu, že silnější ubližovali slabším.

Oproti dřívější době dnešní šikana vykazuje alarmující znaky – snižuje se věk agresorů, počet případů stoupá, je více rafinovaná a agresivnější. Čím dál více se také mluví o šikaně učitelů ze strany žáků.

Bendl (2011, s. 17) uvádí: „*Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Není to pouze záležitost spadající do oblasti pedagogiky, ale jedná se o komplexní problém psychologický, sociologický a mravní.*“

Charakteristický je pro ni nepoměr sil mezi aktéry, kdy má agresor převahu nad obětí, tzv. asymetrická agrese.

Jedná se o rizikové chování, které není vázáno na jeden věk či skupinu. Projevuje se ve všech věkových skupinách, ale i v všech sociálních skupinách. Je proto možné se s ní setkat jak ve škole, rovněž i mateřské škole, tak i rodině, diagnostickém či výchovném ústavu, sportovním klubu, v armádě, vězení, na pracovišti aj. Každá šikana ve výše zmíněných zařízeních bude mít svoje specifika, např. ve výběru oběti, důvodem šikanování aj.

Jedná se o chování, jehož cílem je zesměšnit, ublížit, ohrožit, zastrašit jiného člověka. Obětí nemusí být pouze jedinec, ale také skupina lidí. Bendl (2011, s. 25) ve své publikaci uvádí, že podstatou šikany je v tom, že agrese zde není prostředkem k dosažení nějakého zisku, ale cílem jednání, tzn. radost z ponížení člověka.

Nejedná se však o ojedinělou záležitost, ale o opakované ubližování, kdy oběť mnohdy trpí celé měsíce v horším případě i léta. Ataky na oběť budou stále častější a surovější.

Kolář (2000, s. 23) shrnuje oblasti, ve kterých díky šikaně dochází k destrukci. Stejně tak jako každé onemocnění naruší celistvost těla, každé patologické chování naruší jedince,

skupiny i celou společnost. Takové jednání, v našem případě šikana, může poškodit charakter většiny členů skupiny. Šikana narušuje vnímání a dodržování právních norem, autorit, společnosti, což je následně vlastní možnému agresorovi, který získává antisociální postoj. Oběť pocítuje ztrátu ideálů o fungování společnosti, která by měla zajistit ochranu proti jakémukoli násilí. Pokud nepříjemnou situaci nechtějí rodiče, škola a další řešit, možným východiskem se stává přestup oběti na jinou školu, což může pomoci. Avšak dochází tak k triumfu agresora, který získá tímto punc nepřemožitelnosti. Je možné, že se toto podepíše i na celé třídě, nejen na agresorovi. Nebudou respektovat autority pedagogů a budou surovější, jelikož budou mít dojem, že jim v jejich počínání nic nezabrání.

Říčan a Janošová (2010, s. 21) rozdělují šikanu na dva druhy: přímou a nepřímou.

Přímá šikana spočívá v násilí všeho druhu, které zahrnuje kopání, bití aj., poškozování a brání osobních věcí oběti, slovním napadáním, zotročováním, kdy oběť na příkaz pod hrozbami musí vykonat něco ponižujícího či zakázaného pro pobavení agresora.

Nepřímá šikana je založena na sociální izolaci jedince, kdy je záměrně ignorován. Oběť se zpravidla snaží za každou cenu zavděčit, avšak bez výsledku.

3. 1 Kdy nejde o šikanu

Není však dobré určit, že vše špatné co se mezi dětmi, ale i dospělými děje, je šikana. Například ne vždy můžeme slovní či fyzickou potyčku mezi jedinci označovat za šikanu, i když je jasný nepoměr sil mezi oběma aktéry. Avšak stanovit hranice co už je šikana a co ještě tzv. škádlení je velice těžké. Nejde však o nic nepochopitelného, hranice mezi oběma termíny je velmi tenká a na první pohled se může opravdu zdát, že šikana probíhá. S tímto problémem se potýkají i autoři odborných publikací.

Škádlení je součástí sociální komunikace, kdy se jedinci poznávají a sblížují, je bráno jako projev přátelství. Obsahuje legrácky, popichování za účelem dobré nálady. Nejedná se o žádný mocenský boj, situace nemá žádného vítěze ani poraženého. Oba účastníci sou si rovni, není zraněna ničí důstojnost, necítí se trapně či ublíženě (Kolář 2015, s. 128).

Může se však vyskytnout problém. Každý jedinec má hranici mezi tím, co je ještě přijatelné a považované jako legrace a tím co již není. Citlivější jedinec může brát věc, která byla myšlena jako „legrácka“, jako urážku. Pokud se navíc opakuje, mluvíme již o šikaně.

Říčan Janošová (2010, s. 23) poukazují, jak tenká hranice k šikaně vede a na případy chování, které jako šikanu neoznačujeme: *„Jsou to především rvačky mezi přibližně stejně silnými žáky, krádeže a pomluvy (leđa že by byly součástí a nástrojem sociální izolace, pak*

o šikanu jde.) Za šikanu také neoznačíme vydírání celé třídy skupinou rváčů, i když se opakuje.“

3. 2 Stadia šikanování dle Koláře

Kolář (2001, s. 36-43) ve své publikaci Bolest šikanování rozlišuje pět stupňů vývoje šikany.

1. stadium – zrod ostrakismu

Ostrakismem rozumíme vyloučení ze skupiny, do které jedinec patřil. V případě šikany mluvíme o mírné, převážně psychicky laděné formě násilí, kdy se jedinec, budoucí oběť, začíná cítit nekonformně. Není uznáván a nepatří mezi oblíbence. Jsou vůči němu spřádány intriky, které ho před ostatními shazují, legrácky, kterého zesměšní. Výjimkou nejsou ani pomluvy a celkové odmítání kontaktu s ním. V této fázi se mluví jako o zárodečné, kdy se šikana teprve formuje.

2. stadium – fyzická agrese, přitvrzování manipulace

Z ostrakismu šikana může přerůst do dalšího stadia. Důvodem přerodu může být: v krizových situacích ve skupině stoupá napětí a ostrakizovaní žáci jsou „obětními beránky“, či více agresivních jedinců, kteří za použití násilí uspokojují své potřeby. Ostatní spolužáci si na nich vybíjejí své negativní emoce. Manipulace s ostatními se přitvrzuje.

3. stadium – vytvoření jádra

Jde o klíčový moment, kdy se utváří tzv. úderné jádro, což je skupina agresorů. Začínají systematicky, nikoli náhodně, šikanovat nejvhodnější oběť. Oběťmi se stávají zpravidla ostrakizovaní jedinci, kteří jsou v hierarchii třídy nejnižší.

4. stadium – přijetí normy většinou

Normy, které udali agresori jsou většinou ze skupiny přijaty a stávají se nepsaným zákonem a málokdo se agresorům dokáže postavit, jelikož tlak na konformitu je velký. Tyrany se mohou stát i slušní žáci, kteří se chtějí agresorům zalíbit a ve svém krutém chování prožívají uspokojení.

5. stadium – totalita neboli dokonalá šikana

Násilí se stává normou a je přijato většinou ve skupině a nadejde tzv. stadium vykořisťování. Jde o rozdělení skupiny na dvě sorty – utlačovatele a utlačované. Jedni mají všechna práva, druzí nemají práva žádná.

3. 3 Aktéři šikany

Bez hlubšího zamyšlení by většina dotázaných byla toho názoru, že forma agresora a oběti je ve své podstatě pořád stejná. Není tomu tak. Každý z aktérů má své specifické charakterové vlastnosti, žije v různých sociálních zázemích, mají jinou tělesnou konstituci apod. A to vše dává dohromady jedinečný případ, který sice může jevit známky podobnosti s jinými. Není však totožný.

3. 3. 1 Agresor

S velkou dávkou jistoty můžeme tvrdit, že šikana není chvilkovou záležitostí, ale činností, která se dlouhodobě opakuje. Proto dítě, které se začne agresivně projevovat vůči své vybrané oběti, v činnosti bude jistě pokračovat.

Po fyzické stránce je agresor povětšinou tělesně zdatný, silný. Není to vždy ale pravidlo. Pokud jedinec spojí svoji inteligenci s krutostí, může zdárně vyvážit svůj nedostatek po fyzické stránce. Stejně tak nemusí šikanovat svoji oběť sám, ale může mít v patách své spojence, díky nimž si bude připadat silný a nepřemožitelný.

Co se týče psychické stránky agresora, autoři odborných publikací se v tomto bodě neshodují. Panuje předpoklad, že agresorem se stává převážně jedinec, který si připadá méněcenný, nezažívá úspěchy ve škole, v sociální skupině či doma a agresivním jednáním si kompenzuje své nedostatky.

Šikany se však dopouštějí i jedinci neúzkostní, sebevědomí. Agresor touží své oběti ovládat a ubližování jim přináší potěšení. Lze mluvit o sadistických sklonech. Stejného názoru je i Vavrečková (Vavrečková In Bendl 2003, s. 44), která osobnost agresora charakterizuje jako fyzicky zdatného jedince s touhou dominovat, nedostatkem empatie, i když nevylučuje, že by jím mohl být i jedinec s nízkým sebehodnocením.

Není neobvyklé, že se agresor svou zodpovědnost za své chování přesouvá na oběť, kdy své jednání ospravedlňuje, tím, že si o to oběť sama říkala.

Jak se ale stane jedinec agresorem? Řičan (1995, s. 33) uvádí, že u agresorů je nejvíce na vině poškození duševního vývoje nevhodným výchovným vedením. Agresivita je utvářena již během předškolního období, někteří autoři tvrdí, že již během prvních let života dítěte. *„Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulzivita a menší citlivost k možným následkům jednání. Tyto vlastnosti však samy o sobě nevedou k agresivitě.“* Záleží proto ještě na způsobu výchovy. Nejvíce dítě poznamená nedostatek citu,

lhostejnost, citový chlad, prudké výbuchy vzteku, násilí, ať už psychické nebo fyzické. Dále i tolerance násilí od jeho rodiny, učitelů, přátel aj.

Motivem k agresivnímu jednání nemusí vést, ale jen výchova. Kolář (2001, s. 86) zmiňuje další motivy, které buď mohou být motivem klíčovým, nebo mohou tvořit komplikovaný motivační propletenec.

Motiv upoutání pozornosti - agresor se snaží zaujmout a být centrem pozornosti.

Motiv zabíjení nudy – agresor vyplňuje citovou prázdnotu útokem, který ho i naplňuje a baví.

Motiv Mengeleho – agresor se snaží krutou a neomluvitelnou formou zjistit, co druhý vydrží, jak se projeví aj.

Motiv žárlivosti – agresor své oběti z nějakého důvodu závidí. V centru závidění se může stát dobrý prospěch, dobrý vztah s kantorem.

Motiv prevence – agresor byl v minulosti v roli oběti a svým jednáním se snaží podobné situaci vyhnout.

Motiv vykonat něco velkého – agresor trpí pocitem méněcennosti a skrze útok si dokazují, že jsou schopni velkého výkonu.

Pokud bychom se ptali na to, jaký je rozdíl v šikaně mezi pohlavím, autoři uvádí, že chlapci se většinou uchylují k fyzickému napadání, zatímco dívky k psychickému, které je založeno na lžích, pomluvách.

3. 3. 2 Oběť

Obětí se může stát kdokoli, stačí, aby se jedinci či skupině něčím znelíbil.

Dítě, které je něčím výjimečné, dítě, které je v prostředí nové, dítě, příliš jemného charakteru, dítě nepříliš fyzicky zdatné apod. Stejně tak se může stát obětí i dítě s jakoukoli předností, která se náhle může stát důvodem k jeho šikanování.

Obětí agresorů se může stát i dítě, které je viditelně odlišné - obézní, nedostatečně půvabné, jiná barva pleti apod.

Bohužel se mohou obětí stát i děti handicapované a sociálně slabší.

Po psychické stránce jde převážně o děti klidné, citlivé, plaché, nepříliš sebevědomé, submisivní, hůř navazující kontakty s dalšími lidmi. „*Šikanované děti nemívají dobrý sociální*

status, obvykle jde o samotáře, které ostatní děti považují za nesympatické a „divné“ (Vágnerová 2012, s. 799).

Obětí se ale také mohou stát děti, které jsou samy agresivní, neustále provokují ty, jež jsou po fyzické stránce silnější nebo starší.

Říčan (2011, s. 38) se domnívá, že oběťmi se nestávají děti, kterým by chyběla rodičovská láska, právě naopak. Jedná se o jedince neprůbojně a nesamostatně.

Jedincům, kteří se dostanou do role oběti, je způsobováno jak fyzické, tak psychické utrpení. Následné problémy se mohou projevat dlouhodobě, někdy i trvale, pokud se včas nezasáhne.

3. 3. 3 Agresivní oběti

Bendl (2003, s. 48) zmiňuje v souvislosti s šikanou zajímavou skupinu žáků, agresivní oběti. Jedná se o jedince, kteří jsou současně šikanováni a šikanujícími. Vykazují větší pravděpodobnost nedostatku pozitivních představ jak o sobě tak i o okolí, nejistoty, neoblíbenosti v kolektivu. Výjimkou nejsou ani depresivní a suicidální myšlenky.

Zajímavé faktum o agresivních obětech uvádí ve své publikaci Zlo na každý den Koukolík a Drtilová (2001, s. 245-246). Zmiňují zde výzkum šikany u australských dětí v průměrném věku 12-16 let ze státních i nestátních. U těchto dětí, které vykazovaly známky agresivních obětí, byl shledán největší počet psychosomatických a duševních potíží.

3. 4 Vztah mezi agresorem a obětí

I když se to nezdá pravděpodobné, mezi obětí a agresorem je vybudován zvláštní vztah. Může se nám zdát, jako by jednali podle scénáře, že jejich potřeby a chování do sebe zapadají. Podobně jako je tomu u vztahu oběti a agresora v případě domácího násilí proti ženám, dětem, starým lidem a jiným skupinám. Agresor zažívá pocity moci, pohrdání, převahy, na straně oběti jde především o strach, ale kupodivu i o silný citový příklon.

Říčan a Janošová (2010, s. 45) uvádí, případ vězňů a jejich dozorců. Vězni po svém osvobození ke svým vězňitelům neprojevovali žádnou nenávist i přes fakt, že byli celou dobu nelidsky týráni a ponižováni. Dokonce částečně převzali i názory, které jim byly před touto zkušeností cizí.

Psychologové nabízejí více výkladů, avšak nejhlouběji jde hypotéza radikální regrese do raného dětství. Zmíněný efekt je v publikaci *Jak na šikanu* (2010, s. 46) vykládán

následovně: „*tehdy se dítě citově přimyká ke svým rodičům, a to nezávisle na tom, zda mu prokazují něžnou, láskyplnou péči, anebo jsou k němu nenávistní a krutí. Je to jeho jediná možnost. Jeho instinkt „ví“: „Ať jsou, jací jsou, v jejich blízkosti je moje jediná naděje na přežití.“*“

3. 5 Společenská tolerance šikany

I když se zprvu může zdát, že šikana je záležitostí dvou jedinců, agresora a oběti, není tomu zcela tak. Záleží také na „živné půdě“, kde k takovému rizikovému chování dochází.

Vznik šikany a přenos rizikového chování na skupinu má svůj zákonitý průběh, od onoho zárodečného ostrakismu k naprostému ničení vztahů ve skupině, což shrnuje poslední, pátý stupeň.

Kolář (2000, s. 27) zmiňuje: „*Šikana zachvacuje skupiny, kde jsou vztahy mezi členy rovnocenné.*“ Mezi takové skupiny patří sourozenci, všechny školní skupiny dětí, vězni ve věznicích či vojáci základní služby.

To, jaké bude k této záležitosti stanovisko třídy k aktérům šikany je mnohdy komplikované. Bohužel však není výjimkou, že s příchodem šikany, dochází i ke změně norem ve skupině, které udává agresor. Násilí je tolerováno, dokonce může být přijato jako normální. Popírat existenci šikany může i jedinec, když se vůči situaci cítí bezmocný a neví jak ji řešit. Je nutno však říci, že tomu není vždy. Tuto myšlenku rozvedl ve své publikaci Agrese a agresivita mezi dětmi Říčan (1995, s. 39): „*Většinu dětí je samozřejmě agrese proti myslí, ale jde-li o agresi proti tomu, kdo jim není sympatický, kým pohrdají (zejména proto, že je „měkota“), mohou ji schvalovat. Agresor tedy může být dětem sympatický. Můžeme také usuzovat, že není-li agresor spolužákům sympatický, nedovolí mu ubližovat oběti.*“

3. 6 Příčiny šikanování

Šikana je druh poruch chování a je multifaktoriálně podmíněna. Tím myslíme, že na jejím vzniku se podílí řada faktorů. Jedná se o vliv faktorů sociálních, psychických ale i biologických obětí a agresorů. V některých případech se můžeme setkat i s komplexem příčin, kdy jich může být celá řada.

Jelikož výskyt šikany v různých sociálních skupinách, v různých věkových skupinách a pohlavích je alarmující, jsou nám známy některé důvody, které k tomuto patologickému jednání vedou. Bohužel však nemůžeme říci, že je seznam příčin již kompletní.

Mezi důvody, které vedou k takovému chování, můžeme zařadit například výchovu. Jedinec, který se v budoucnu stane agresorem, může tímto způsobem naplňovat očekávání ohledně jeho osobnosti. Dle Říčana (1995, s. 28) panuje předpoklad, že muži by měli být silní, tvrdí, nikoli však změkčilí. Pomocí šikany si agresor může takto upevňovat kolektivní tlak.

Dalším motivem se uvádí touha po moci - touha ovládat jiného člověka. Kolář (2001, s. 85) ve své publikaci zmiňuje touhu po krutosti. Ač to, autor si dovoluje tvrdit, většině připadá nepochopitelné, někteří jedinci mohou v utrpení druhých spatřovat potěšení.

Roli během šikany hraje i zvědavost. Jak se ten druhý zachová při strachu, ponížení? Vypadá to téměř jako experiment, kdy se nároky na jedince zvyšují a on pak stojí před svým tyranem zcela duševně obnažený.

3. 7 Šikana v mateřské škole

I když je to těžko uvěřitelné, může se šikana vyskytnout v mateřské škole.

V mateřské škole se děti poprvé dostávají na delší dobu do prostoru, kde učí s ostatními děti vyjít a žít. Pozornost není zaměřena pouze na dítě, jak bylo doposud zvyklé, ale musí se o ni dělit i s ostatními. A nedělí se pouze o pozornost. S ostatními sdílí hračky, toalety, koupelnu aj. Jelikož se dítě dostane do úplně nové situace, může se jeho prvotní nejistota projevit i agresivním jednáním. Pokládáme za důležité však podchytit rizikové chování již v zárodečné fázi, aby neměla možnost se uložit do možných „scénářů“, které bude moci dítě v podobné situaci opět využít.

Naučit se konstruktivně zvládat a řešit své problémy by měla dítě naučit nejen mateřská škola, ale především rodiče, na nichž zodpovědnost za chování jejich ratolesti leží především.

Kolář (2000, s. 75) ve své publikaci zmiňuje, že v mateřských školách dochází k chování, které s prvky šikany ale i s hraniční fází. Jedná se především o narušování práv. Silnější dítě si vybere slabší, které se příliš bránit neumí. Samotný agresor má ze svého činu potěšení. Agrese v mateřských školách postrádá promyšlenost a dlouhodobost. V případě mateřské školy se objevují následující stadia: ostrakismus, přitvrzování manipulace, fyzická agrese, vznik jádra agresorů. Nutno však podotknout, že tato negativní zkušenost může slabšího jedince poznamenat do jeho dalšího rozvoje.

Považujeme také za důležité dbát na pravidlech, rozvoji prosociálního chování, již od raného dětství.

Včasné odhalení nepřiměřeného, at' psychického nebo fyzického násilí, je třeba odhalit co nejdříve. Mnoho dětí, které spolu docházejí do mateřské školy, následně spolu pokračují do základní školy. Pokud by se zavčasu rizikové chování neodhalilo, je možné, že bude pokračovat i na základní škole. Každé případné podezření je třeba brát vážně a začít ho řešit.

3. 8 Prevence šikany

Prevenčí rozumíme „*ve smyslu překladu pojmu „obranu předem“, předcházení poruchám chování“ (Jařabáč 2018, s. 68)*. Je nutné si také uvědomit, že úkolem prevence není pouze předcházet nežádaným projevům, ale i řešit situaci a to na všech úrovních vývoje. Jedná se tedy o komplexní ochranu.

Rozlišujeme tři typy prevence – primární, sekundární a terciální.

Primární prevence zkoumá předpoklady, podmínky a příčiny jevů, jimž je nutno se bránit. Také hledá způsoby, jak jim předejít. Zaměřuje se na celé obyvatelstvo, nikoli jen na ohroženou skupinu. V případě šikany se uplatňuje tam, kde k ní ještě nedošlo. Jejím úkolem je informovat děti, jejich rodiny i širokou veřejnost o nástrahách šikany, dále preventivní programy na školách aj. (Jařabáč 2018, s. 68).

Sekundární prevence se uplatňuje tehdy, kdy k nežádoucím jevům, v našem případě šikaně, již došlo a tvoří ji taková nápravná opatření, aby se znovu problémy neobjevily. Jedná se především o „*poznání charakteru problémového chování jedince a podporu kompetencí pedagoga“*. Realizuje se skrze odborné poradenství (Jařabáč 2018, s. 69).

Terciální prevence, která se snaží zabránit problémovému chování a jednání a zaměřuje se přímo na aktéry. Bendl (2011, s. 78) zmiňuje zprávu o výzkumné studii „*Sociální klima v prostředí škol v ČR“*, která se o terciální prevenci zmiňuje následovně: „*Jedná se o možnost škol využít speciální pracoviště, která by pracovala celodenně především s agresory. Nutnou podmínkou je však možnost nebezpečného iniciátora brutální a kriminální šikany ze školy vyjmout. Dlouhodobější odbornou péči však vyžadují i oběti pokročilých šikan s následky posttraumatické stresové poruchy.*“

Aby prevence měla co největší účinek, považuje autor za nutné, aby si každý uvědomil šíři, kterou může šikana postihnout. Ovlivní osobnost nejen agresora a oběti po psychické i fyzické stránce, ale i ostatní přihlížející. Důležitá je spolupráce, nejen oběti a agresora, ale i školy, rodiny, společnosti. Avšak je nutno podotknout, že docílit spolupráce všech aktérů je někdy složité. Velkou roli zde hrají osobnosti aktérů. Žáci, kteří jsou šikanováni, mohou být natolik ochromeni strachem, že nejsou schopni se o pomoc kamkoli obrátit. Stejně tak může

pedagog či vedení školy popírat existenci šikany ve třídě ze strachu z osobního selhání či ideálů. Příkladů, které vedou k neefektivní spolupráci je mnoho. Měli bychom si však uvědomit, že i když šikaně pomocí prevence nemusíme vždy zamezit, můžeme její projevy zmírnit.

Možností, díky kterým je možné předcházet a čelit tomuto rizikovému jednání, je mnoho. Zahrnout bychom měli samotnou znalost nastoleného problému, zákonitostí šikany, možnostmi, kam se dotýčný může obrátit aj.

Následně se zaměříme na prevenci, kterou umožňuje rodina a škola.

3. 8. 1 Prevence v rodině

Mezi preventivní techniky bychom mohli zařadit i samotnou práci s agresivitou v každém z nás. Agresivita není sama o sobě ničím špatným, je nutná k našemu přežití a aktivizuje nás. Nesmí však přerůst onu hranici, kdy už jednání může být označeno za destruktivní. Každý jedinec by měl svou agresivitu v krizových situacích zvládnout udržet na úrovni, která takový efekt mít nebude. I když se jedná o náročný proces, je možné si ho osvojit. Je zde vyžadována důslednost ze strany autority jedince (rodiče), který vhodnou výchovou seznámí jedince s morálními postoji, s typy jak se svojí agresivitou pracovat, vědomě i nevědomě. Ač rodič nechce, nevědomky své ratolesti předává styly chování. Bylo by tedy žádoucí, kdyby si rodiče ve vypjatých situacích uvědomili, že jsou pozorováni a jejich nepřilíš vhodné jednání může být v pozdějším věku jejich dětmi v podobné situaci použito. Rodina se *„odráží v charakteristikách jeho povahy, odráží se v jeho vlastnostech, vtiskuje svou pečeť jeho jednání. Dítě je výrazným produktem rodiny“* (Helus 2001, s. 117).

Velkým význam pro formování agresivity má i citový vztah rodiče a dítěte. Pokud je dítě vystaveno velkému množství fyzického i psychického napadání, zpravidla dochází k posílení agresivních sklonů, nikoli však k jejich zvládnutí. Podobný efekt má i vedení dítěte jít tzv. přes mrtvolu, kde je potlačováno prosociální chování.

Martínek (2015, s. 20) rozlišuje dva typy agresivity, jež jsou způsobeny rodičem. Agresivitu spojenou s tzv. „výchovnou slepotou rodiče“ a agresivitu u dětí s neuspokojenou bazální jistotou. Pojmem výchovná slepota se myslí odmítání rodiče přijmout sebe sama jako zodpovědného za chování vlastního dítěte. Jako viník je označen spolužák, učitel aj. V případě agresivity spojené s bazální nejistotou, jde o situace, kdy nedochází k navázání vztahu s matkou v podobě mazlení, z přímého pohledu z očí do očí.

Jsmo si vědomi, že každý jedinec má u své agresivity i jiné genetické předpoklady, které mohou být těžko ovlivnitelné.

Říčan (1995, s. 85) uvádí, že rodina by měla také dbát na ochranu dětí před mediálním násilím a pornografií. Má za to, že sledováním násilných filmů může vést k jejich napodobování do praxe, snižuje citlivost žáků ke kultuře a nevhodné úpravě jedincových hodnot a kázně.

Ovlivňovat agresivitu může samozřejmě i škola, ale jelikož je rodina primární skupinou v životě dítěte, má na něj největší vliv, zahrnují jsme tuto prevenci spíše k rodině. „*Vývoj dětské agresivity a zejména kultivaci jejích projevů zřejmě nejvýznamněji ovlivňuje výchovná erudice a citlivost rodičů a později i dalších vychovatelů*“ (Kol. autorů 2007, s. 30).

3. 8. 2 Prevence ve škole

Školní prostory obývají obrovské společenství lidí. Žáci různého pohlaví, věku, charakteru, vyznání, rasy aj. A stejně tak i kantoři, vedení školy a ostatní personál. Lidé jsou nuceni spolu komunikovat, spolupracovat, respektovat. Ne vždy se však harmonické prostředí utvoří samo, někdy se musí vynaložit velká snaha, aby se jím stalo. Stejně je to i v případě předcházení šikany, jejíž prevence má jistě smysl.

Preventivní programy vedené školou jsou určeny všem žákům. Její možnosti metod a prostředků jsou velice pestré a různorodé.

Fontana (2010, s. 304) uvádí, že v boji s šikanou na školách je nutná celoškolská strategie, která zahrnuje:

- partnerství mezi žáky, rodiči a učiteli,
- schválená pravidla chování obsahující i sankce, když jsou porušena,
- účinný systém osobního poradenství,
- zvýšený dohled učitelů o přestávkách
- začlenění morální výchovy do vyučovacích předmětů,
- zapojení nepedagogických pracovníků do diskuze o zavádění opatření,
- vedení záznamů o všech případech šikany,
- vyvarovat se sankcí, které by z agresora učinily oběť,
- zapojení rodičů aktérů šikany.

Říčan a Janošová (2010, s. 111-113) jako opatření uvádí osvětu jak žáků, tak rodičů a celého personálu školy, etická výchova, pěstování vztahů mezi kantory a rodiči, důslednější sledování potencionálních obětí, aj.

Především je nutná osvěta žáků, rodičů a personálu školy o možnosti hrozby šikany, která může probíhat prostřednictvím letáčků, přednášek, diskuzí. Mnohdy je také zahrnuta do samotného vyučování v předmětech tomu odpovídajících – občanské výchově, dějepisu aj. Možná osvěta může také přijít skrze školní řád, se kterým by se žáci měli seznámit a přijmout za svůj. (Se zjednodušeným školním řádem jsou seznamováni i děti v mateřských školách. Některé mají vytvořená i svá tzv. desatera, které pokrývá správné chování jak k sobě tak i k ostatním dětem.) Tato metoda jde „ruku v ruce“ s další, která zdůrazňuje vytvoření zdravého jádra ve skupině dětí, třídě, kantorem. Panuje předpoklad, že zdravé jádro bude pozitivně působit na žáky, kteří nebudou šikanu tolerovat.

I když je v životě jedince hlavním průvodcem hodnotami a morálkou jeho rodič, škola zaujímá v jeho ovlivňování také zásadní místo. Proto by měla dbát na to, aby se dítě učilo k úctě k dalšímu člověku, respektu, solidaritě, spolupráci. Nestačí však zůstat pouze u příkladů, je žádoucí tak jednat, jak s dětmi, tak i personálem školy.

Vedení dobrých vztahů školy s rodiči je neméně důležitým bodem. Bendl (2003, s. 160-161) zmiňuje, že v případě prevence se spolupráce s rodiči a školou dělí na dvě roviny: spolupráce se všemi rodiči a spolupráci s vybranými rodiči.

Během spolupráce se všemi rodiči dochází k osvětě, kdy jsou rodiče informováni o fenoménu šikany, seznámení, jak škola praktikuje prevenci a to v například v rámci třídních schůzek, konzultací či informačních letáčků. Stejně tak mohou fungovat jako poradní orgán, co dělat, když se rodina dozví, že je jejich dítě týráno, nebo je samo agresorem či jaké „*znaky chování dětí mohou být varovnými signály šikanování.*“

Spolupráce s vybranými rodiči je oproti první zaměřena přímo na komunikaci s rodinou obětí i agresorů, případně spolupráci obou rodičů spolu. Bohužel jsou i případy, kdy jedna ze stran nemá upřímný zájem situaci řešit. Může jít o obav vedení školy, že přiznáním šikany se sníží prestiž školy, či popírání rodiny agresora, ale i oběti, že jsou aktéry šikany.

V dětském kolektivu se stejně jako jedinci dominantní, vůdčí osobnosti, vyskytují i jedinci, kteří mají sklony být outsiderem či obětí. Mohou mít natolik jemný charakter, ze kterého si ostatní mohou utahovat, nebo nějaký nápadný, ne příliš obvyklý fyzický znak, který bude kolektivu trnem v oku. Možností, kdy se z jedince stane potencionální oběť je

samozřejmě více. Kantor by si podle Říčana a Janošové (2010, s. 117) měl těchto jedinců všimnout při běžné školní práci, ale i výjimečných příležitostech.

Bendl (2003, s. 85) je toho názoru, další možností prevence ve školském zařízení je žákům poskytnout takový program, který je naplní nadšením a radostí z činnosti, že nezbude již místo pro agresí a její projevy. Ne nadarmo se říká, kdo si hraje, nezlobí.

3. 9 Legislativní rámec šikany

S přibývajícímí případy šikany, bylo nutno vytvořit právní opatření vůči tomuto patologickému jednání. V této kapitole zmíníme dva zásadní dokumenty, které přispívají k prevenci a řešení šikany. Oba dokumenty jsou vydávané Ministerstvem školství.

3. 9. 1 Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních

V roce 2016 byla vydána novela původního Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení z roku 2000.

Pokyn obsahuje několik článků.

První článek obsahuje úvodní ustanovení, to znamená, vymezení zodpovědnosti školy a jejích pracovníků a cíle pokynu: „*Cílem metodického pokynu je pomoci porozumět školám a školským zařízením (dále jen „školám“) fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat, pokud k jeho výskytu dojde*“ (MŠMT 2019).

Druhý článek definuje šikanu, její podoby a možné osobnostní charakteristiky potencionálních obětí.

Článek třetí se věnuje prevenci. Na prevenci by se měla podílet celá škola. Článek apeluje na potřebu metodika prevence na škole, který bude šikanu vhodným způsobem vyšetřovat a to s ohledem na stav oběti a agresora. Dále uvádí možné metody prevence: třídní pravidla, otevřenou a vstřícnou komunikaci k tomuto problému mezi pedagogy, informovanost personálu o problému šikany a jeho následné další vzdělávání, možnost třídnických hodin apod.

Výběrem vhodného postupu řešení šikany se zabývá článek čtyři, ve kterém jsou popsány i možnosti, kterých je dobré se při vyšetřování vyvarovat a na co by měli důkladně dbát. Zmíněné jsou zde i stupně šikany, kterými skupina, třída, může projít.

Článek číslo pět nastiňuje možnosti nápravných opatření, mezi které začlenila snížení známky chování agresora, realizace individuálního výchovného plánu pro agresora, doporučení rodičům, aby dobrovolně žáka umístili do pobytového oddělení střediska výchovné péče apod.

Vhodnou spoluprací a komunikací mezi rodiči a školou se věnuje článek šestý.

Faktem, že šikana se může objevit i v mateřské škole se zabývá článek sedmý. „*Vyskytují se tam prvky šikany a spíše zárodečná stadia tohoto destruktivního fenoménu. Nicméně skrytá a neléčená počáteční šikana působí i zde velké škody a trápení, které zasáhnou děti, rodiče i pedagogy*“ (MŠMT 2019). Poskytuje i možnosti nápravy po bezpečném rozkrytí šikany.

Osmý článek poskytuje informace o relativně novém fenoménu: šikaně na pedagogovi. Obsahuje její specifika a možnosti jejího řešení a prevence.

Devátý článek shrnuje právní odpovědnost školy za její žáky a za své zaměstnance a postup při ohlašovací povinnosti při výskytu šikany.

Desátý článek seznamuje s trestně-právním hlediskem šikany. Protiprávní jednání s prvky šikany může být zařazeno mezi přestupky. Zmiňuje také skutkové podstaty trestních činů u závažnějších forem šikany: těžké ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání, šíření pornografie, nebezpečné vyhrožování, nebezpečné pronásledování aj. Dále je zde uvedeny zákonitosti trestní odpovědnosti.

Podávání podnětů, stížností a oznámením seznamuje článek jedenáct.

Dvanáctý článek obsahuje závěrečná ustanovení, která jsou nabytí účinnosti pokynu a zrušení Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení z roku 2000.

Poslední článek, číslo třináct, obsahuje následující přílohy: stadia šikanování dle Koláře, protektivní a rizikové faktory, přímé a nepřímé varovné signály šikanování, doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování, školní program proti šikanování, postupy pro vyšetření a řešení šikany, literaturu a webové stránky, vzor rozhodnutí o vyloučení žáka.

3. 9. 2 Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních obsahuje tři hlavy, které jsou následně děleny do článků, a přílohy.

Hlava I:

Článek první definuje, co je předmětem prevence dětí, žáků a studentů, jakým rizikovým chováním chce předejít, uvádí například agresi, šikanu, záškoláctví, závislostní chování, spektrum poruch příjmu potravy aj., a pro koho primárně je doporučení určeno.

Druhý článek definuje základní pojmy, jako je prevence, specifická primární prevence, nespecifická primární prevence, efektivní primární prevence, neúčinná primární prevence, minimální preventivní program, školní preventivní strategie.

Hlava II:

Článek třetí obsahuje systém organizace a řízení primární prevence rizikového chování u žáků.

Začleněním primární prevence rizikového chování u žáků do školních vzdělávacích programů se zabývá článek čtvrtý.

O minimálním preventivním programu školy, školského zařízení ve článku pátém se zmiňuje, kdo se na jeho realizaci podílí.

Odměňování školního metodika prevence a metodika prevence v PPP je náplní článku číslo šest.

Hlava III:

Článek sedm uvádí závěrečná ustanovení, mezi něž patří zrušovací ustanovení k Metodickému pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a účinnost nového metodického pokynu.

Přílohy obsahují druhy rizikových chování, na které se prevence vztahuje. Kromě návykových látek, poruch příjmu potravy a jiných se zde zmiňuje i o šikaně, což je označeno jako příloha číslo sedm.

Příloha o školním šikanování definuje pojem šikana, východiska pro pomoc, postupy při řešení šikany, informace, kdy informovat Policii ČR a OSPOD. Neméně se také věnuje prevenci tohoto rizikového chování.

Empirická část

4 Metodologie výzkumu

4.1 Výzkumný cíl a předmět

Cílem empirické části bakalářské práce je zmapování agrese a prvků šikany v mateřských školách, její prevence a jak tento fenomén vnímají právě pedagogičtí pracovníci. Předmětem se tak stává informovanost a zkušenosti pedagogů s tímto chováním, případně i jejich způsob řešení problému. Neopomeneme ani na prevenci.

4.2 Stanovení výzkumných otázek

K již definovanému cíli si autorka práce stanovila tři výzkumné otázky, které jí napomohou k jemu dosažení.

1. Jaký je výskyt agrese a prvků šikany ve zkoumané skupině žáků mateřské školy?
2. Jaké formy šikany se v mateřské škole objevují nejčastěji?
3. Mají mateřské školy dostatečný preventivní program?

Odpovědi na výzkumné otázky budou hledány během vyhodnocování dotazníkové výzkumné sondy.

Věříme, že při naplnění našich cílů, získáme nové pohledy na toto chování a budeme schopni lépe uvažovat nad možnostmi, jak těmto situacím lépe a efektivněji předcházet a jak je i případně řešit.

4.3 Technika sběru dat

Na základě výzkumných otázek jsme se pro naši empirickou část bakalářské práce rozhodli využít kvantitativní metodu výzkumu, jelikož jsme chtěli vyjádřit vztah mezi dvěma a více proměnnými. Protože cílem bylo mapování prvků agrese a šikany v mateřských školách, nejvhodnější technikou sběru dat se nabízel dotazník.

Dotazník tvořilo třináct otázek směřovaných na pedagogické pracovníky v mateřských školách. Všechny otázky vycházely z předem utvořených výzkumných otázek. Snažili jsme se otázky formulovat stručně a jasně, s využitím takových výrazů, aby byly srozumitelné i laické veřejnosti.

Samotný dotazník, do kterého je možné nahlédnout, je uveden v bakalářské práci jako Příloha č. 1. Tvoří ho kombinace třinácti uzavřených a otevřených otázek.

Většina otázek, konkrétně se jedná o otázky číslo 1, 2, 3, 5, 7, 8, 12, bylo koncipováno jako uzavřené, kdy respondenti vybírali z nabídnutých odpovědí jednu odpověď. Pouze u jedné otázky, číslo 6, jsme nabídli výběr z více možností a byla možnost na konec napsat odpověď svoji.

Odpovědi z otevřených otázek, které jsou pod čísly 4, 9, 10, 11, 13, budeme vyhodnocovat, nakolik odpovídali respondenti shodně.

Většina otázek měla zjistit, jak pedagogové vnímají agresi a šikanu, a jak před tímto jevem chrání své svěřence.

4. 4 Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaný vzorek tvořili pedagogové ze 120 mateřských škol. Vyplněný dotazník nám zpětně zaslalo 65 respondentů.

Dotazníky byly k respondentům odeslány skrze e-mailové adresy spolu s průvodním dopisem. I když jsme si takto nemohli zajistit 100 % návratnost, přišla nám tato cesta nejschůdnější. Nechtěli jsme respondenty uvést do situace, kdy se budou cítit do odpovědí nucení, záleželo pouze na jejich ochotě a volném čase.

Dotazník byl zcela anonymní, jediná osobní otázka se týkala délky praxe dotazovaných. Anonymitou a ujištěním, že výsledky budou publikovány pouze v bakalářské práci, jsme chtěli dosáhnout co největší upřímnosti respondentů. Chtěli jsme jim zajistit co největší komfort při plnění, aby se s námi mohli podělit o své cenné zkušenosti z praxe.

4. 6 Zpracování dat

Zpracování dat probíhalo průběžně, ihned jak se navracely odpovědi na zasláný dotazník. Odpovědi respondentů jsme zaznamenávali do záznamového archu. Následně jsme sečetli výskyt jednotlivých kategorií a získaná data jsme pro lepší orientaci uvedli v prostém procentuálním vyjádření. V následující kapitole jsou získaná data uvedena v jednotlivých výšečových grafech spolu s popisem dosažených výsledků.

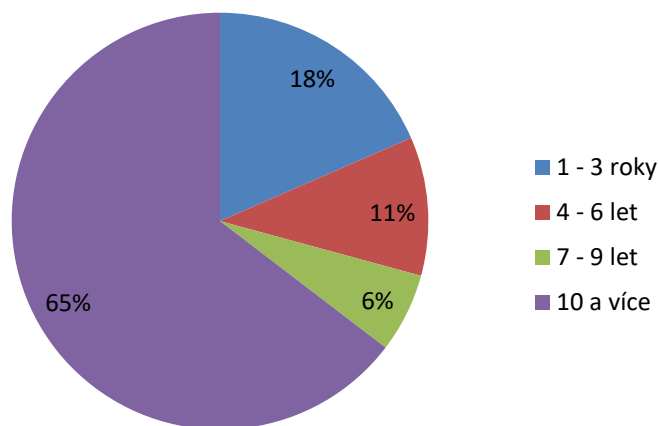
Teprve v kapitole osm, Sumarizace výsledků, jsou data hodnocena a rozebrána a na jejich základě hledáme odpovědi na výzkumné otázky.

5 Výsledky výzkumného šetření

Následující kapitola čtenáře seznámí s popisem výsledků našeho výzkumného dotazníkového šetření.

Otázka č. 1: Jaká je délka Vaší praxe?

Graf č. 1: Délka praxe

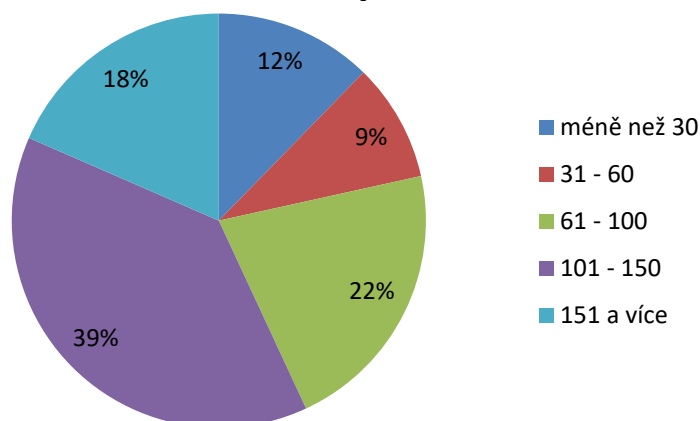

Na tuto otázku zodpovídali všichni respondenti. Jedná se o jedinou osobní otázku v celém dotazníku. Snažili jsme se touto otázkou určit, zda má délka praxe vliv na pojmání agrese a šikany v mateřské škole. Orientační výsledky budou patrné až po zodpovězení následujících otázek. Jak je možné vyčíst z grafického znázornění, 65% respondentů uvedlo, že jejich praxe je delší než 10 let. Druhou nejpočetnější skupinu tvořili pedagogové s praxí od 1 roku do 3, tedy 18%. 11% tvořili respondenti s praxí od 4 – 6 let. Nejmenší podíl z celého výzkumného vzorku byli pedagogové s praxí od 7 do 9 let – 6%.

Otázka č. 2: Jaký je ve Vaší mateřské škole maximální počet dětí?

NT

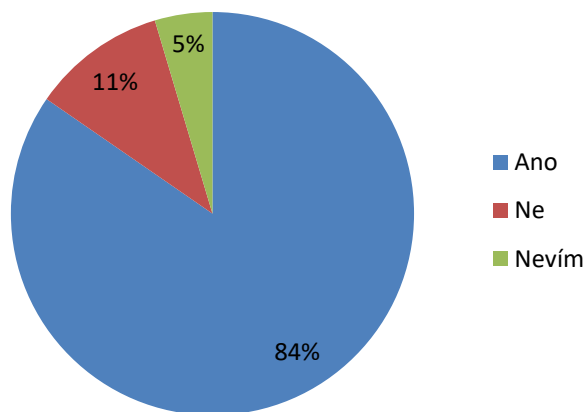
Graf č. 2: Maximální počet dětí

Nejpočetnější skupinou se na základě vyhodnocení odpovědí staly mateřské školy, které mají kapacitu 101 – 150 dětí, se 39%. Druhou nejpočetnější skupinou, 22%, byly školy s největším počtem od 61 do 100 dětí.

Otázka č. 3: Myslíte si, že je možné se se šikanou setkat již v mateřské škole?

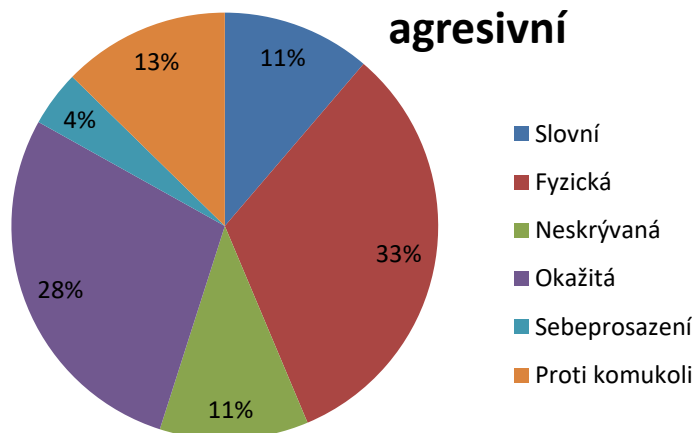
Graf č. 3: Je možná šikana v mateřské škole?

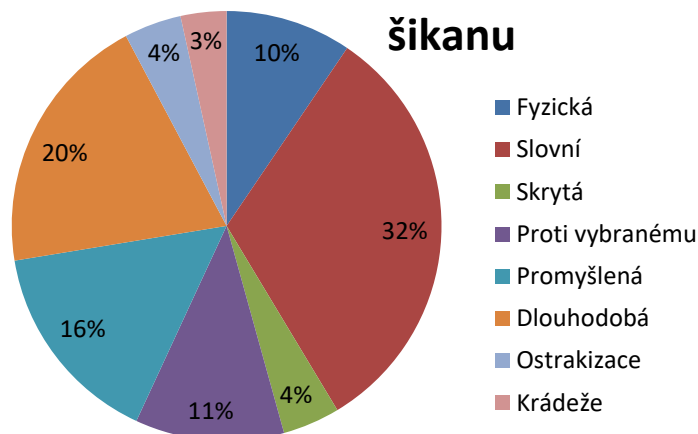
Na základě výsledků, které jsou znázorněny v grafické podobě, můžeme vidět, že 84% z dotazovaných je toho názoru, že se se šikanou mohou setkat již v mateřské škole. 11% tuto možnost popírá a 5% z celého počtu dotazovaných si není jisto.

Otázka č. 4: Jaké chování byste označil/a jako za agresivní a které již za šikanu?

Graf č. 4: Znamky chování, které považují za agresivní

Graf. č 5: Znamky chování, které považují za šikanu

Východiska z první otevřené otázky jsme museli vyhodnotit následovně: jelikož se ptáme na dvě věci zároveň, jsme nuceni vytvořit dva grafy. Jeden bude obsahovat odpovědi, co je dle našich respondentů agresivní chování, druhý bude pro odpovědi, které se týkají šikany. Otázku jsme takto formulovali záměrně, kvůli našemu předpokladu, že takto si naši respondenti budou moci lépe promyslet, jaké chování přiřadí k jaké kategorii a náležitě každé zvážit.

Odpovědi našich respondentů jsme vyhodnocovali pomocí slov nadřazených, pod které jsme jejich názory řadili, podle společných znaků. Jaké chování označili jako agresivní a jaké za šikanu, je možné zjistit následovně:

Agresivní:

- slovní – dohadování, urážky, posměch, dohadování (11%),
- fyzická – strkání, kousání, štípání, bourání staveb, počmárání kreseb druhých, brání hraček (33%),
- neskrývané – obvykle je viditelné, rychle zpozorované (11%),
- okamžité – dítě v okamžiku nezvládne nával emocí, které způsobí následně agresivní chování, není promyšlená (28%),
- sebeprosazení – jako následek potyček mezi dětmi, či v rámci hry (4%),
- proti komukoli – agrese je mířená na kohokoli, nemá vybranou oběť, někdy mířená i na sebe (13%).

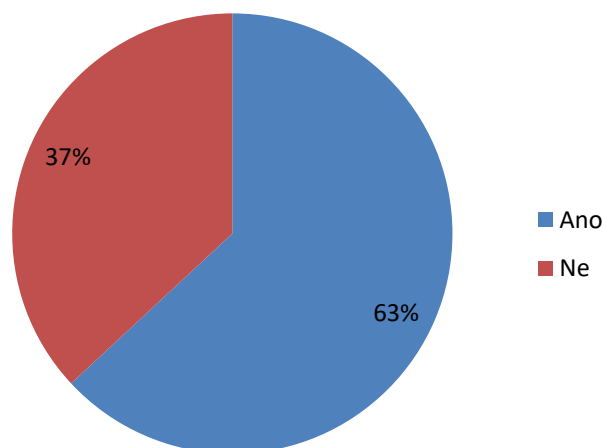
Šikana:

- slovní – posměch, ponižování, zastrašování, vydírání, manipulování (32%),
- fyzická – strkání, bouchání (10%),
- skrytá – obvykle hůře zpozorované, pro výběr místa agresora – toalety, mimo budovu školy (4%),
- vybraná oběť – agresor si předem vybere oběť, někoho, kdo se odlišuje (11%),

- krádeže (3%),
- ostrakizace (4%),
- promyšlená (16%),
- dlouhodobá – chování se opakuje, není následkem prvotního výbuchu (20%).

Otázka č. 5: Setkal/a jste se během své praxe v mateřské škole s chováním, které byste označil/a jako šikanu?

Graf č. 6: Zkušenost se šikanou

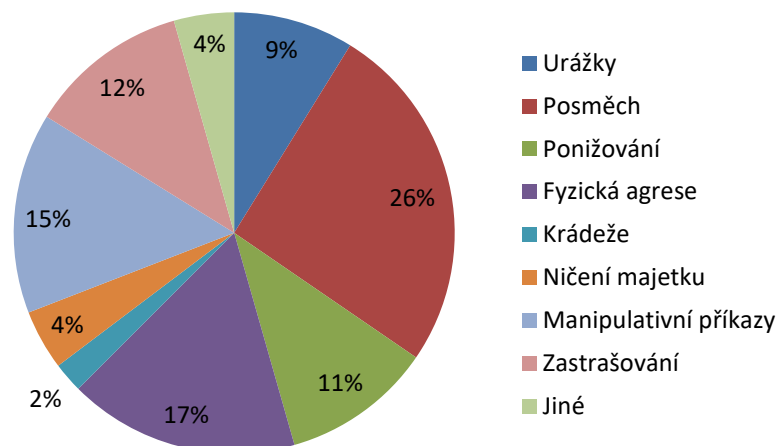

Na tuto otázku odpovídali všichni respondenti. Z celkového počtu získaných odpovědí má 63% pedagogů zkušenost s chováním dětí, které by označily za šikanu. Zbývajících 37% tuto zkušenost nemá. Pro nás velmi překvapující zjištění. Okolo sebe autorka má pouze pedagogy mateřských škol, kteří šikanu v mateřské škole striktně popírají. Avšak během dvouleté praxe v mateřské škole se autorka již setkala s šikanou mezi dětmi. Před vedením tohoto výzkumného šetření si byla vědoma, že šikana v mateřské škole může být přítomná, ale ne v takové četnosti.

Přítomnost šikany v mateřské škole potvrzuje i velice uznávaný autor mnoha publikací na toto téma, Michal Kolář (2011, s. 74) „*empirické zkušenosti potvrzují, že v mateřských školách se vyskytují nejen prvky šikany, ale i počáteční stádia tohoto destruktivního fenoménu.*“

Otázka č. 6: Uved'te prosím konkrétně, o jaké chování se jednalo.

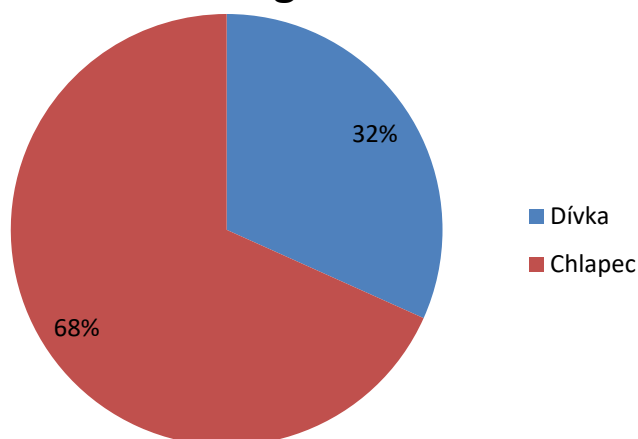
Graf č. 7: Projevy šikany

Na tuto otázku odpovídali pouze ti, kteří odpověděli kladně na otázku předchozí, tedy 41 respondentů z 65. Zde bylo možné vybrat více odpovědí, ale i dopsat svoji odpověď, pokud respondentovi ve výčtu možností chyběla. Respondenti dopsali i následující možnosti: vyřazování z kolektivu, lež, žalování, zavírání na toalety, schovávání osobních věcí, vyhrožování. Nejvíce se však pedagogové setkali s posměchem (26%) a fyzickou agresí (17%). Nemalou výpovědní hodnotu mají i další položky.

Otázka č. 7: Pokud ano, byla agresorem dívka či chlapec?

Graf č. 8: Agresor

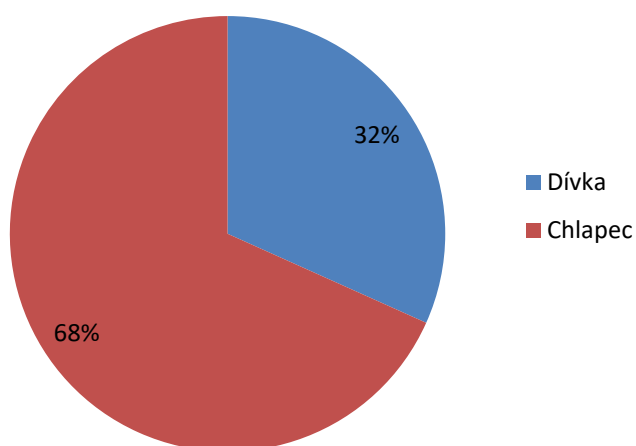
Pokud se respondent/ka se šikanou během své praxe nesetkal/a, otázku nevyplňoval/a. Celkem na tuto otázku odpovědělo 41 respondentů z 65. 68% z tohoto dílčího počtu uvedlo, že agresorem byl chlapec. Autoři odborných publikací si jsou vědomi rozdílnosti v agresivním

chování u každého pohlaví. Kolář (2011, s. 77) shrnuje, že dívky se projevují více verbálními útoky na blízkém okruhu přátel, zatímco chlapci fyzickými útoky na jedincích, kteří nepatří k bližším přátelům.

Vágnerová (2009, s. 13) sděluje, že šikany se dopouštějí děvčata i chlapci stejně. Bohužel ta dívčí je hůře rozeznatelná.

Otázka č. 8: Byla obětí častěji dívka nebo chlapec?

Graf č. 9: Oběť

Stejně jako u předchozí otázky na tuto nemuseli respondenti odpovídat, pokud se se šikanou nesetkali. Podobně jako u předchozí otázky odpovídalo 41 respondentů z celkových 65. 68% vypovědělo, že obětí se v jejich případě stal chlapec.

Samotní autoři odborných publikací, ze kterých jsme při psaní teoretické části práce vycházeli, blíže nespécifikovali, které z pohlaví se stává častěji obětí šikany. Všeobecně se uvádějí pouze osobností charakteristiky obětí. Říčan (1995, s. 34) ve své publikaci uvádí, že: „obětí se může stát prakticky kdokoli.“

Otázka č. 9: Pokud byste se s tímto rizikovým chováním setkal/a, jak byste postupovala?

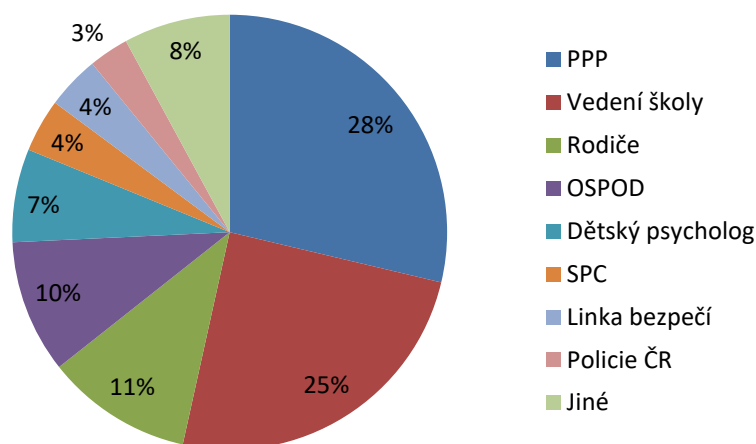

Odpovídalo všech 65 respondentů. V odpovědích se velmi rozepsali. Často, nezávisle na sobě, se opakovaly vzorce, podle kterých by pedagogové situaci řešili. Nejvíce respondentů, 31%, by nejdříve nastalý problém řešilo přímo s aktéry, agresorem a obětí, šikany. Mnohdy by po rozhovoru s aktéry mluvili s rodiči, což potvrdilo 30% z dotázaných. 17% by problém řešilo v rámci kolektivu. 13% z dotázaných by informovalo vedení školy. Pedagogové by využili i služby některých jiných poradních orgánů, například PPP (5%), dětský psycholog (3%). Po 1% jsou zastoupeni i speciální pedagogové a školní psychologové. Podrobnější nástin, jak by respondenti postupovali během řešení šikany, se budeme zabývat v kapitole Sumarizace výsledků.

Považujeme však za důležité, že říci, že každý z dotazovaných pedagogů se stavělo k odpovědi na tuto otázku velice zodpovědně. Všichni navrhovali nějaký postup možného řešení, mnohdy velmi podrobného, nikdo se k tomu nestavil laxně. Není snad ani třeba zdůrazňovat, že šikana není nic nezávažného, ba naopak a je nutno se k tomu i tak postavit a řešit ji zavčasu, aby nedošlo k podcenění situace.

Otázka č. 10: Na která místa se můžete obrátit pro případnou pomoc?

Graf č. 11: Místa pro případnou pomoc

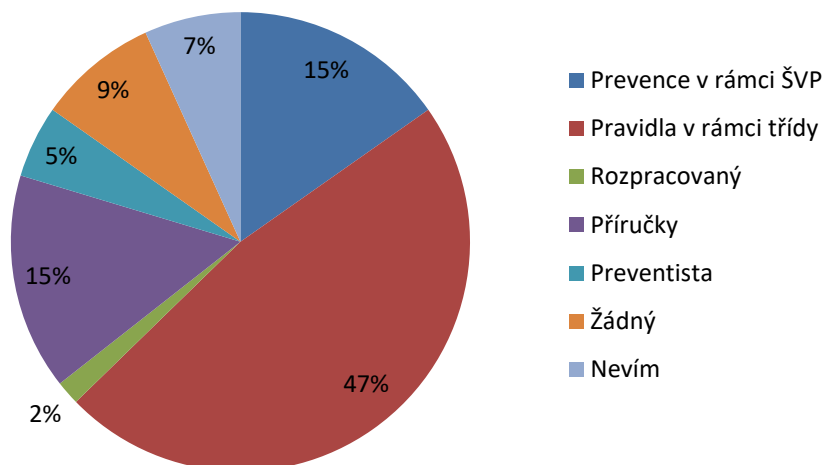

V této otevřené otázce se vyjádřilo všech 65 dotázaných. Někteří z dotazovaných uvedli více než jednu možnost, kam by se obrátili za účelem pomoci při řešení problému.

Největší zastoupení měla v odpovědích PPP, 28% respondentů. 25% z dotazovaných uvedlo, že by se pro případnou pomoc obrátili na vedení mateřské školy a 11% uvedlo rodinu, ať už oběti či agresora. 10% respondentů zmínilo OSPOD. 7% odpovídajících zmínilo dětského psychologa. Pro SPC byli 4% respondenti. Pro Linku bezpečí taktéž. 3% z respondentů by se i pro pomoc při řešení problému obrátili na Policii ČR. Vyskytly se návrhy i na tyto organizace, vždy po jednom hlasu, proto jsou zahrnuti pro lepší přehlednost v grafu jako *Jiné*: SVP, konzultace s kolegou, kamarádi, neziskové organizace, výchovný poradce, speciální pedagog, preventista, školní psycholog. Jeden z dotazovaných by nevěděl, jak má při tomto problému postupovat.

Otázka č. 11: Jaký máte ve vaší mateřské škole preventivní program týkající se šikany a agresivního chování?

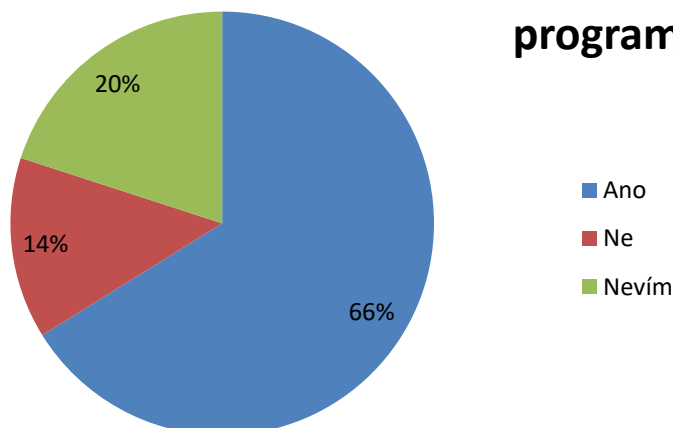
Graf č. 12: Preventivní program v MŠ

Na tuto otevřenou otázku odpověděli všichni respondenti. Někteří uvedli více programů, které jejich mateřská škola poskytuje, proto se výsledné číslo nerovná s počtem respondentů. 47% z respondentů odpovědělo, že hlavním preventivním programem jsou jim pravidla v různých podobách, o kterých se rozepsali, v rámci třídy. 15% využívá příručky, které buď dostávají přímo z PPP či jiných institucí. Taktéž 15% sdělilo, že mají prevenci vůči šikaně zakotvenou přímo v ŠVP. 5% pedagogů využívá jako preventivní program preventistu. Někteří z odpovídajících nevědí o přítomnosti jakéhokoli programu prevence na jejich pracovišti, či žádný nemají či je v současné době rozpracovaný.

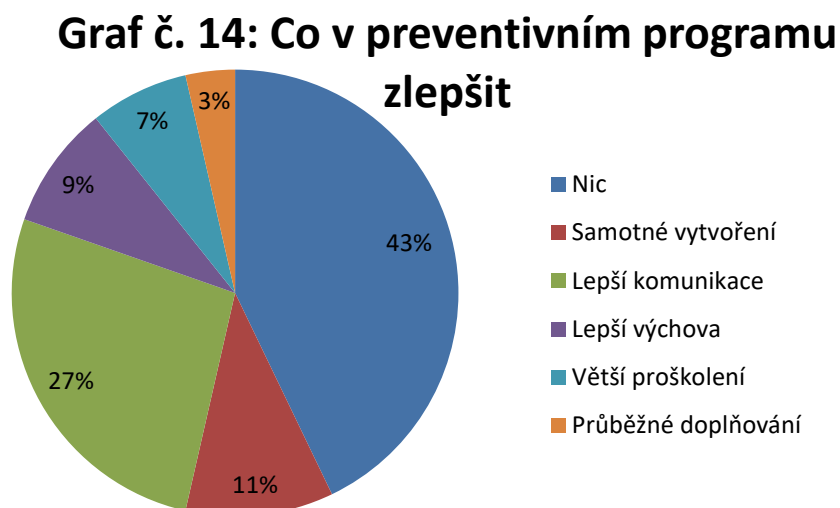
Otázka č. 12: Myslíte, že je dostatečný?

Graf č. 13: Dostatečnost preventivního programu

Na tuto otázku odpovídalo všech 65 respondentů. Již z grafického zobrazení výsledků je možné si povšimnout, že 66% je spokojeno s preventivním programem, který mateřská škola poskytuje. 20% odpovídajících si není jisto, pouze 14% si myslí, že jejich preventivní program není dostatečný.

Otázka č. 13: Co byste v preventivním programu zlepšil/a či doplnila?

Odpovídalo všech 65 respondentů. I když většina respondentů u předchozí otázky sdělila, že jim připadá preventivní program dostatečný, zde se objevilo ještě mnoho návrhů, jak ho zlepšit. 43% respondentů by nic ve svých preventivních programech neměnilo. 27% respondentů má za to, že by chtěla zlepšit komunikace, jak s rodiči, tak i s dětmi. 11% cítí potřebu preventivního programu a jeho vytvoření. Z celkového počtu 9% sdělilo, že by potřebovala zlepšit výchova dětí ze strany rodičů. 7% by uvítalo větší proškolení v prevenci šikany. 3% napsalo, že jejich preventivní program je průběžně doplňován.

6 Sumarizace výsledků

V následujících odstavcích shrneme poznatky, kterých jsme získali výzkumným šetřením a následně zodpovíme na námi stanovené výzkumné otázky.

6. 1 Shrnutí poznatků

Empirické šetření bylo formou dotazníku, který byl rozeslán prostřednictvím e-mailu pedagogickým pracovníkům ze 120 mateřských škol. Nazpět se nám vrátilo 65 vyplněných dotazníků. Nemuseli jsme žádný dotazník vyřadit, všechny byly srozumitelně vyplněné.

První otázkou jsme se snažili zjistit, zda pedagogové s dlouholetou praxí mají větší pravděpodobnost, že se setkají s chováním, které bychom mohli označit jako šikanu. 65%, z celkového počtu dotazovaných, má praxi v předškolním zařízení delší než 10 let. Jako dlouholetou praxi by někteří čtenáři mohli považovat i respondenty s praxí 7 – 9 let. I kdybychom pedagogy s dlouholetou praxí považovali, ty, které jsme o řádky výše zmínili jako první, jedná se o více než polovinu z respondentů.

Námi danou druhou otázkou, jaký je maximální počet dětí v mateřské škole odpovídajících, jsme se snažili zjistit, zda se šikana vyskytuje častěji v kolektivech větších než v kolektivech s menším počtem dětí. Největší zastoupení, 39%, měla předškolní zařízení se 101 až 150 dětmi. Druhý největší podíl měly mateřské školy s kapacitou dětí od 61 do 100, tedy 22%. Jsme toho názoru, že nejsme schopni zcela jasně potvrdit ani vyvrátit, zda tomu tak skutečně je. Důvodem je nedostatečné specifikování velkého kolektivu a subjektivního nazírání na jeho definici.

Dále jsme se zaměřili na fakt, zda si odpovídající pedagogové myslí, zda je šikana u tak malých dětí vůbec možná. Jak jsme již psali v úvodu, autorka práce se setkala s více názory, že šikana v mateřské škole není. Proto jsme se rozhodli pro tuto otázku, která umožní se na toto téma vyjádřit i těm pedagogům, kteří se s šikanou během své praxe nesečkali, ale uvědomují si, že toto riziko existuje. Možnost přítomnosti šikany v mateřské škole 84% z respondentů potvrdilo, což je valná většina. Pro autorku to bylo překvapující zjištění, avšak je nutné tento výsledek nebrat jako neměnný fakt. Platí jen v kontextu naší práce.

V první otevřené otázce, otázce č. 4, která se zabývala tím, jaké chování by respondent označil jako agresivní a jaké za šikanu, se může čtenář pozastavit nad způsobem formulování otázky. Autorka práce zamýšlela dát dvě proměnné do jedné otázky. Záměrem bylo, aby respondenti vedle sebe viděli své odpovědi, zvážili je a aby sami si uvědomili rozdíly mezi agresivním chováním a šikanou, což se ve výsledku ukázalo. Odpovídající pedagogové

opravdu své odpovědi formulovali tak, aby byla patrná rozdílnost v obou chování. Kladli důraz na rozdílnost ve výběru objektu, na který se hněv útočícího snese, stejně tak i na to, zda je chování dlouhodobé, promyšlené či očím pedagogů skryté. Agresivita mnohými respondenty byla označována za běžnou součást osobnosti, která, pokud nepřekročí mez, je dítěti prospěšná pro jeho další osobnostní růst. Někteří odpovídající uvedli, že ji můžeme vidět při dětských hrách, dohadech o hračku. Zajímavý se nám zdá fakt, že u agresivního jednání převládají útoky fyzické, ale u šikany to byly útoky slovní. V odpovědích na šikanu se nám také často objevovaly krádeže, ostrakizace žáka, proto jsme se je rozhodli přímo uvést v grafu v patrnost.

Dle dalších odpovědí je patrné, že většina z dotazovaných, konkrétně 63%, měla během své praxe v mateřských školách zkušenost s chováním, které by se dalo označit za šikanu.

Následovaly tři otázky, které vyplňovali pouze ti, kteří na otázku pět odpověděli kladně, tedy, že s šikanou mají zkušenost.

V otázce číslo šest respondenti uváděli, o jaké chování se přímo jednalo. Mohli vybrat jednu a více možností, či chování sami dopsat, pokud by jim v nabízeném výběru chybělo. Nejčastěji se šikana projevovala posměchem a fyzickým napadáním. Nemalý podíl tvořila i manipulace. Během vyhodnocování odpovědí, jsme postřehli, že ani jedna z nabízených možností nebyla bez zastoupení. Respondenti využili i možnosti dopsat chování, které jim v nabízeném výčtu chybělo. Měli zkušenost s manipulací, lží, zavíráním na toalety, schovávání osobních věcí apod.

Následovaly dvě otázky, které mapovaly zastoupení dívek a chlapců v roli agresora a oběti. Respondenti mají zkušenost, že v roli agresora častěji vystupoval chlapec, 63%. Stejně procentuální zastoupení měli i chlapci v roli obětí.

Při řešení šikany nabídli respondenti podrobné popisy toho, jak by postupovali. 31% by nejprve komunikovalo s aktéry šikany, zkoumali by příčiny, snažili se celý problém řešit prozatím jen s nimi. Pokud by problémy přetrvávaly, zkusili opatrně informovat rodiče aktérů. K tomuto postupu se přiklánělo 30% dotazovaných. Dříve než by informovali vedení mateřské školy, snažili by se konflikt vyřešit v rámci třídy. Snažit se aktérům ukázat, klidně prý i nápodobou, co je na šikanování a být šikanován špatné. Snažili by se dát návrhy jak situaci celkově zlepšit. Pokud by rodina, kolektiv, vedení školy, nic s nastalým problémem nevyřešili, obrátili by se na jiné instituce, jako PPP, dětský psycholog. Na tuto otázku

navazuje otázka číslo deset. Pokud by si nevěděli dotazovaní pedagogové rady, kam by se obrátili pro pomoc. Největší zastoupení měla PPP, 28%, a vedení školy, 25%. Nebránili by se i pomoci od OSPOD, rodičů, dětského psychologa, SPC, Linky bezpečí či Policie ČR. Mnoho z respondentů však věří, že by situaci zdárně vyřešili i jen v úzkém kruhu: aktéři, rodina, kolektiv třídy.

Následovaly otázky, které se snažily zjistit, jaký preventivní program dotazované mateřské školy mají. Nejčastěji hovořili o třídních pravidlech, které si během roku stále opakují, komunitním kruhu, ve kterém řeší konflikty dětí a následně nabízejí možnosti řešení a nápravy. Další početná zastoupení mělo ukotvení preventivního programu v rámci ŠVP a příručky od poradních orgánů. Některé mateřské školy využívají i přítomnost preventisty. Dále nás zajímalo, zda respondentům připadá preventivní program dostačující. 63% je s dosavadním programem spokojeno. Ale i tak se mnozí rozepsali v otázce následující, co by v preventivním programu doplnili. 43% sdělilo, že by nedoplňovali nic, 27% by rádo zlepšilo komunikaci, jak s rodiči, tak i dětmi. 11% z dotazovaných by ho rádo vytvořilo.

6. 2 Zodpovězení výzkumných otázek

Pro větší přehlednost si znovu připomeneme, jaké výzkumné otázky jsme si v naší empirické části zvolili:

1. Jaký je výskyt agrese a prvků šikany ve zkoumané skupině žáků mateřské školy?
2. Jaké formy šikany se v mateřské škole objevují nejčastěji?
3. Mají mateřské školy dostatečný preventivní program?

Na první výzkumnou otázku nám pomohou zodpovědět výsledky, které jsme získali otázkou číslo pět. 63% ze všech našich respondentů potvrdilo, že během jejich praxe měli zkušenosti s chováním, které by označili za šikanu. 37% sdělilo, že se se šikanou v mateřské škole nesetkali.

Dle zkušeností našich respondentů se nejčastěji v mateřské škole se šikana projevuje v podobě posměchu, 26%. 17% z dotazovaných se setkalo s fyzickou agresí, 15% s manipulací, 12% se zastrašováním. 11% zmínilo ponižování. Zastoupení v odpovědích, i když ne tak početné, měly urážky, ničení majetku, krádeže, vyřazování z kolektivu, lež, žalování, zavírání na toaletu, schovávání osobních věcí, vyhrožování. Těchto výsledků jsme dosáhli skrze odpovědi v otázce šest.

Většina dotazovaných, 66%, je toho názoru, že jejich preventivní program, který jejich mateřská škola poskytuje, je dostačující. Jedná se převážně o třídní pravidla, či samotné ukotvení v ŠVP mateřské školy. (Případně i příručky od poradenských orgánů. Tyto informace jsou zobrazeny v grafickém zpracování k otázce 11.) Zbytek respondentů s ním buď není spokojeno, 14%, nebo si nejsou jisti, jak by dostatečnost mohli posoudit, 20%. Musíme však zmínit výsledky v otázce číslo třináct, které nyní zmíněné výsledky ještě trochu posunou dál. Pouze 43% by nic v preventivním programu nic neměnilo či doplňovalo. Pokud sečteme zbývající položky v otázce třináct, dostaneme 57% z respondentů, kteří by případně něco vylepšili. Často se však jedná o rozšíření, která zahrnují i rodinu dětí, ať už jde o lepší výchovu dětí rodiči, či komunikaci. Toto, jak už jsme sdělili, považujeme jako doplňující rozšíření.

Jsme si vědomi možnosti zkreslení v odpovědích. I když jsme se snažili respondentům poskytnout co nejvíce komfortní prostředí k vyplnění našeho dotazníku, záleží i na respondentech samotných. Přijímáme i možnost, že mohlo ke zkreslení dat dojít i námi.

Diskuze

V naší empirické části jsme se zaměřili na zmapování výskyt agresivity a prvků šikany v mateřských školách a jejím zmapováním jsme chtěli přispět k rozšiřování povědomí o tuto problematiku, ujasnění si jak autorky práce, tak i zodpovídajících pedagogů, co považují za agresi a co již za šikanu a jak můžeme preventivně působit.

Stanovili jsme si tři výzkumné otázky. Jaký je výskyt agrese a prvků šikany ve zkoumané skupině, jaké formy šikany se projevují nejčastěji a zda mají mateřské školy dostatečný preventivní program.

Dále nás zajímalo, co pedagogové vnímají jako agresivitu a co jako šikanu, u jakého pohlaví bude role agresora častější. Stejně tak i jaké pohlaví bude častěji zastávat roli oběti. Zajímavé výsledky přinesly i otázky které se zabývaly tím, jak se šikana projevovala, jak pedagogové postupovali při jejím řešení, zda mají preventivní program a jestli je dostatečný a co by v něm případně upravili.

Přítomnost šikany v mateřské škole podporují i autoři odborných publikací. Proto jsme se rozhodli tento předpoklad ověřit skrze vybraný výzkumný vzorek pedagogů v mateřských školách. Tito pedagogové jsou s dětským kolektivem ve stálém kontaktu každý den a mají mnoho zkušeností, jak s bezproblémovým chováním tak i výchovnými problémy.

Po vyhodnocení všech výsledků, kterých jsme dosáhli díky dotazníkovému šetření, můžeme konstatovat, že náš předpoklad, že se s chováním, které bychom mohli označit za šikanu, setkáváme i v mateřské škole, potvrdil.

Zjistili jsme, že i mezi dětmi docházejících do mateřských škol, může dojít k takovým konfliktům, které nesou jasné známky agrese a prvků šikany. Díky výsledkům v dotazníkovém šetření můžeme říci, že dotázaní pedagogové poznají rozdíl mezi agresivním chováním a šikanou a dokáží zavčas situaci vyřešit. Šikanu nejčastěji charakterizovali jako těžko zpozorovatelné dlouhodobé fyzické i verbální napadání, proti vybranému jedinci. Agresivní chování definovali jako okamžitý snadno zpozorovatelný fyzický i verbální útok, zaměřený proti komukoli. Dovolujeme si tvrdit, že uváděli takové způsoby řešení, které považujeme za efektivní, důsledné, ale současně i velmi lidské a laskavé. Při zjištění šikany ve třídě by se nejprve obrátili na samotné aktéry, agresora i oběť. Pokud by toto nevedlo k urovnání situace, zahrnují by do řešení rodinu, následně i kolektiv třídy. Pokud by rodina nespolečně pracovala, pomoc by vyhledali u vedení školy. Pokud by i toto nevedlo k řádnému vyřešení situace, navrhovali PPP, OSPOD, dětského psychologa, SPC.

Dotazníkovým šetřením jsme zjistili, že více než polovina, konkrétně 63%, dotázaných se již setkala s šikanou během svého působení v mateřských školách. Jednalo se nejčastěji o posměch (26%), fyzickou agresi (17%), manipulativní příkazy (15%) a zastrašování (12%).

Další výsledky poukazují na to, že nejčastěji se pedagogové setkali s agresorem mužského pohlaví, stejně tak i v roli oběti. Jak agresor, tak oběť měli shodné procentuální zastoupení – 68%. Dívky byly zastoupeny v obou případech po 32%. Osobně jsme však předpokládali, že většina respondentů, kteří se již během své praxe setkali se šikanou, bude mít zkušenost s agresorem ženského pohlaví. Bohužel výsledky, náš předpoklad vyvrátili. Vágnerová uvádí svou smířlivou teorii, že šikany se dopouštějí chlapci i dívky stejně, jen ta dívčí je hůře rozeznatelná.

Jistě by bylo zajímavé se zaměřit i na osobnost agresora a oběti s jakými se respondenti setkali. Jak mnohé zdroje uvádějí, není jednotný vzor, jaký agresor je. V teoretické části jsme nastínili, s jakými osobnostními typy se u agresorů dle autorů odborných publikací můžeme setkat. Vavrečková (2003, s. 44), osobnost agresora charakterizuje jako fyzicky zdatného jedince s touhou dominovat, nedostatkem empatie. Nevylučuje však možnost, že jím může být jedinec s nízkým sebevědomím.

Ve výzkumné části jsme se zabývali i prevencí šikany. 8% z celkového počtu vypovědělo, že ve své mateřské škole nemají žádný preventivní program a 7% si není jisto, zda ho poskytují. Avšak 47% sdělilo, že preventivní program praktikují skrze pravidla v rámci třídy. 15% má preventivní program ukotvený přímo v ŠVP.

Více než polovina, 66%, soudí, že jejich prevence je dostatečná. 20% si není jisto a 14% přiznalo, že dostatečný není. V následující otázce navrhli možnosti rozšíření a vylepšení. Nejčastěji by uvítali lepší komunikaci s rodiči, lepší výchovu ze strany rodičů. Nebrání se ani dalšímu vzdělávání v této problematice.

Podle našeho uvážení jsme toho názoru, že se nám podařilo naplnit jak výzkumné otázky, tak i cíl bakalářské práce.

Pokud bychom měli zmínit obtíže, které nás potkaly během psaní bakalářské práce, neradi bychom opomenuli na lepší formulování otázky výzkumného šetření. Myslíme tím poslední otázku číslo 12, sice byla formulována nejlépe, jak jsme si zprvu mysleli, avšak výsledky, které jsme získali, byly právě kvůli nedostatečně konkrétní otázce velmi rozsáhlé, zdlouhavé na vyhodnocení, že nás to přinutilo k zamyšlení, zda jsme ji neměli formulovat

přeci jen jinak. Toto považujeme za velmi přínosné a jsme si nyní jisti, že při psaní jiné práce budeme dávat větší pozor na správnou formulaci otázek dotazníkového šetření.

Jsme si vědomi, že získané výsledky není možné generalizovat. Velkou roli zde hraje mnoho faktorů, které mohou výpovědní hodnotu ovlivnit. Například faktory, kterým byli vystaveni naši respondenti během vyplňování, i když jsme se snažili jim poskytnout takové prostředí, které bylo dle našeho soudu pro ně nejpříjemnější, jaké jsme jim mohli poskytnout. Mohli na ně působit vlivy situační, emocionální, ale i zdravotní. I tak mají jejich odpovědi pro nás velkou výpovědní hodnotu a jsme vděční za jejich čas a ochotu pomoci. Při vyhodnocování výsledků jsme byli potěšeni, že se naši respondenti v odpovědích rozepsali a jejich výpovědi nám přinesly i nové pohledy na problematiku.

Je nám jasné, že se na toto téma bylo již mnoho napsáno a zkoumáno, ale výsledky mohou být přínosem pro další možné zkoumání šikany v dětském kolektivu mateřské školy. Dosažené výsledky mohou posloužit i jako zdroj informací, pro případné zájemce o tuto problematiku. Nadále se hodláme touto problematikou zabývat i v budoucnu.

Návrh opatření

Na základě zjištění, která jsme získali pomocí dotazníku, můžeme navrhnout opatření:

1. Větší vzdělávání budoucích pedagogů v rámci pedagogických fakult a pedagogických středních škol

Dle autorky práce by bylo vhodné zařadit ji jako součást jiných vyučujících předmětů na pedagogických fakultách, či pedagogických středních školách, aby budoucí pedagogové měli pocit větší informovanosti a připravenosti, kdyby během jejich praxe tato situace nastala a mohli ji podchytit již v zárodku. Následně dokázali pohotově zareagovat a nabídli co nejlepší možné řešení problému se všemi stranami – přímými aktéry, rodiči, ale i kolektivu.

2. Další vzdělávání pedagogických pracovníků v průběhu praxe

Pokud je naším cílem prevence a správné řešení šikany ať už v mateřských, základních i středních školách, měli bychom dbát na pravidelnou osvětu pedagogických pracovníků, která může probíhat samotným zájmem pedagoga o tuto problematiku samostudiem, nebo prostřednictvím seminářů. Jako učitelka v mateřské škole měla autorka práce již dvakrát možnost v rámci dalšího vzdělávání si vybrat z nabízených seminářů. Bohužel v něm ani jednou neviděla seminář, který by se zabýval prevencí a způsoby řešení výchovných problémů či konkrétně šikany.

3. Práce se skupinou v rámci třídy

Jako pedagogové bychom neměli opomínat na prevenci šikany a agresivního chování v rámci třídy, která může probíhat mnoha způsoby. Ať již společným vytvořením třídních pravidel a jeho pravidelným připomínáním. Dále i společnou tvorbou, například výtvarnou činností (kreslení a malování na jeden velký papír) nebo dramatizací tematického příběhu. Při těchto činnostech bychom si jako vnímaví pedagogové mohli povšimnout, jak děti spolupracují, jak se k sobě chovají navzájem a jaké chování vykazují jako jedinci. Dramatizací je možné i demonstrovat vhodné a nevhodné chování, jak se šikanovaný může cítit, komu se může svěřit a jak mu jako třída můžeme pomoci. Dramatizaci příběhu můžeme spojit i se společnou výrobou loutek a kulís.

4. Lepší komunikace a větší informovanost rodičů

Již v teoretické části bakalářské práce jsme psali o prevenci v rámci rodiny, na kterou bychom neměli opomenout. I v dotaznících se v rámci otázky o preventivních programech objevovaly odpovědi, že by pedagogové uvítali lepší komunikaci s rodiči. A právě při řešení

šikany a agresivního chování je velice nápomocné, pokud má pedagog s rodiči dobrý vztah. Samozřejmě si jsme vědomi, že žádný z rodičů nechce slyšet, že jeho dítě je agresorem či obětí, ale právě efektivní komunikace dělá hotové zázraky. Dále bychom, jako pedagogové, mohli podpořit větší informovanost rodičů, prostřednictvím zajímavých článků na toto téma ze seriózních zdrojů, které bychom mohli vyvěsit do šaten dětí. Takto by měli rodiče možnost se nenásilně o možném problému dozvědět více a mohli by i dříve rozpoznat náznaky u svého dítěte, pokud by bylo obětí šikany a začít to zavčas a efektivně řešit s pedagogem.

Závěr

V naší bakalářské práci jsme se zabývali zmapováním prvků agrese a šikany v mateřských školách.

V teoretické části jsme se snažili vymezit mravní vývoj dětí. Definovali jsme agresivitu a šikanu za pomoci neocenitelných poznatků odborných publikací. Vymezili jsme stádia šikanování, jak je uvádí Kolář. Dále jsme charakterizovali agresora a oběť šikany. Stejně tak i prevenci těchto jevů. V neposlední řadě jsme čtenáře seznámili s legislativním rámcem šikany.

Empirická část se věnovala již samotnému výzkumu, který proběhl prostřednictvím dotazníku. Snažili jsme se otázky formulovat tak, abychom dosáhli našeho určeného cíle práce, odpovědí na naše výzkumné otázky, které jsme si stanovily.

Jsme toho názoru, že jsme naplnily náš cíl bakalářské práce. Dostalo se nám odpovědí na naše výzkumné otázky. Všechny výsledky, které jsme v práci publikovali, nemůžeme prohlásit za všeobecně platné. Zjištění, kterých se nám dostalo, platí v kontextu naší práce. Pokud bychom ještě rozšířili zkoumaný vzorek nebo ho definovali podrobněji, výsledky by mohly být jiné. Naše poznatky by mohly pomoci při dalším zkoumání tohoto problému.

Naší prací jsme potvrdili možnost přítomnosti šikany v mateřských školách. Nečekali jsme, že takové množství z našeho zkoumaného vzorku má zkušenost se šikanou v mateřské škole. Jsme toho názoru, že mnoho je možné ovlivnit přísným avšak laskavým působením ze strany pedagogů. Pedagogové, kteří tvořili naše respondenty, by si jistě dovedli zdárně poradit při řešení takto vážného chování. I se většina snaží o nenásilnou a doufejme i o účinnou prevenci. Jejich odpovědi, jak by postupovali, při řešení šikany byly plné laskavosti, trpělivosti a důslednosti.

Nesmíme zapomenout ale i na fakt, že na významnou možnost ovlivnění má nejen pedagog, ale i rodina.

Vytvářejme tedy dětem takové prostředí, které v největší možné míře zmaří nástrahy šikany a dá možnost projevení se agresivity v pozitivním směru.

Seznam použité literatury

- BENDL, S., 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV. ISBN 80-86642-08-9.
- ERB, H., 2000. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Amulet. ISBN 80-86299-22-8.
- FONTANA, D., 2014. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0741-2.
- HELUS, Z., 2001. *Úvod do sociální psychologie*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta. ISBN 80-7290-054-4.
- JAŘABÁČ, I., 2018. *Kontrakt (dohoda) jako předpoklad reedukace žáka s poruchou emocí a chování na základní škole*. Ostrava: Montanex ISBN 978-80-7225-453-8.
- KOLÁŘ, M., 2000. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-409-5.
- KOLÁŘ, M., 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOLEKTIV AUTORŮ., 1998. *Prevence šikanování ve školách – sborník příspěvků*. Praha: IPPP.
- KOLEKTIV AUTORŮ., 2007. *Sborník studií – děti a jejich problémy II*. Praha: Linka bezpečí. ISBN 978-80-254-1372-2.
- MARTÍNEK, Z., 2015. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5309-6.
- MICHALOVÁ, Z., 2012. *Předškolák s problémovým chováním*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0182-3.
- PECK, M. S., 1993. *Dále nevyšlapanou cestou*. Olomouc: Votobia. ISBN 80-85885-12-3.
- ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SVOBODA, J., 2014. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0603-3.
- VACEK, P., 2008. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-386-4.
- VÁGNEROVÁ, M., a kol., 2009. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7.
- VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0225-7.
- VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.

Legislativa

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-21149/2016. [online]. [vid. 14. 8. 2019]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/38988/.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28. [online]. [vid. 14. 8. 2019]. Dostupné z: www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporučení-a-pokyny.